

PŘÍLIŠ MNOHO NEPŘÁTEL

SEDMILETÁ VÁLKA V EVROPĚ

1756–1763

LUBOŠ TARABA

LUBOŠ TARABA

PŘÍLIŠ MNOHO NEPŘÁTEL

SEDMILETÁ VÁLKA V EVROPĚ

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Státní fond kultury ČR

Tato publikace byla vydána
s finanční podporou
Státního fondu kultury ČR.

© Luboš Taraba, 2025

Cover © Lukáš Tuma, 2025

Drawings © Martin Ďásek, Jana Maffet Šouflová, 2025

Photos © Biblioteca Nacional de España, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, Bibliothèque nationale de France, Deutsche Fotothek, ETH-Bibliothek Zürich, Herzog August Bibliothek, Hessische Staatsarchiv Marburg, Landesarchiv Baden-Württemberg, Leibniz-Institut für Länderkunde, Library of Congress, New York Public Library, Österreichische Galerie Belvedere, Rijksmuseum Amsterdam, Staatliche Museen zu Berlin, Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky, Staatsbibliothek zu Berlin, Universitäts- und Landesbibliothek Tirol, Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt, Universitätsbibliothek Heidelberg, Wikimedia Commons, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wielkopolskim, Zentral- und Landesbibliothek Berlin, 2025
Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2025

ISBN 978-80-278-0269-2 (print)

ISBN 978-80-278-1635-4 (pdf)

OBSAH

Silná akce	11
Solidní systém	17
Čas chaosu.	22
Dominový efekt	32
Francouzská gaskonáda	39
Sousedská návštěva	45
Dostatečně dobré, <i>Lovosice, 1. října 1756</i>	56
Špatný prorok	77
Rudé hory, <i>Praha, 6. května 1757</i>	93
Požehnaný den, <i>Kolín 18. června 1757</i>	121
Napůl v pytli	151
Onoho šestadvacátého, <i>Hastenbeck, 26. července 1757</i>	156
Tabatěrkový generál, <i>Gross-Jägersdorf, 30. srpna 1757</i>	172
Hon na zajíce, <i>Roszbach, 5. listopadu 1757</i>	195
Demonstrace síly, <i>Vratislav, 22. listopadu 1757</i>	220
Rakouská soubisace, <i>Leuthen, 5. prosince 1757</i>	232
Udělat maximum	253
Velký úder	263
Kopanec osla, <i>Krefeld, 23. června 1758</i>	270
Nečekaná příhoda, <i>Domašov, 30. června 1758</i>	283
Co říct	296
Strašný den, <i>Zorndorf, 25. srpna 1758</i>	304
Pořádná facka, <i>Hochkirch, 14. října 1758</i>	324
Příliš mnoho nepřátel	347
Tichý pátek, <i>Bergen, 13. dubna 1759</i>	356
Poslušný diktátor, <i>Palzig, 23. července 1759</i>	368
Drobná záležitost, <i>Minden, 1. srpna 1759</i>	382
Navždy sbohem, <i>Kunersdorf, 12. srpna 1759</i>	406
Boží rány	430
Božská hloupost, <i>Maxen, 20.–21. listopadu 1759</i>	435
Strašný, zázračný rok, <i>Quiberon, 20. listopadu 1759</i>	451
Hum og bug	458
Brilantní kampaň, <i>Landeshut, 23. června 1760</i>	466

Nejhorší den, <i>Lehnice</i> , 15. srpna 1760	482
Berlínské extempore	494
Mizerná nečinnost, <i>Klostercamp</i> , 16. října 1760.....	500
Obraz pekla, <i>Torgau</i> , 3. listopadu 1760.....	515
Mírové harašení	540
Promarněná šance	550
Zbrklá závist, <i>Vellinghausen</i> , 15.–16. července 1761	563
Rodinné záležitosti	576
Téměř neuvěřitelné	580
Chtivost nepřátel	587
Stará harmonie	599
Britští antikontinentálové.....	607
Prudká kolika	611
Malí kluci, <i>Wilhelmsthal</i> , 24. června 1762.....	618
Kategorie „aféra“, <i>Burkersdorf</i> , 21. července 1762	629
Mír bláznů.....	652
Omlazovací kúra, <i>Freiberg</i> , 29. října 1762	661
Za jedny peníze	675
Účetní uzávěrka	685
Chronologie vybraných událostí	688
Výběr pramenů a literatury.....	692
O autorovi.....	707

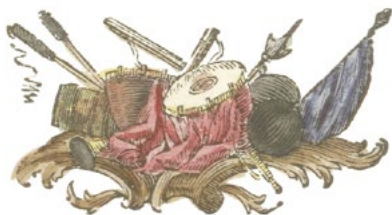
SEZNAM MAP

Sedmiletá válka v Evropě 1756–1763	přední a zadní předsádka
Území nárokovaná evropskými mocnostmi v Severní Americe	10
Tažení Friedricha II. do Čech 1756	51

Mapy bitev*)

Bitva u Lovosic, 1. října 1756	62–63
Bitva u Prahy, 6. května 1757	102–103
Bitva u Kolína, 18. června 1757	128–129
Bitva u Hastenbecku, 26. července 1757	162–163
Bitva u Gross-Jägersdorfu, 30. srpna 1757	194–195
Bitva u Rossbachu, 5. listopadu 1757	210–211
Bitva u Vratislavi, 22. listopadu 1757	224–225
Bitva u Leuthenu, 5. prosince 1757	238–329
Obléhání Olomouce, 27. května – 2. července 1758	268
Bitva u Krefeldu, 23. června 1758	274–275
Přepad pruského konvoje u Domašova, 30. června 1758	290–291
Bitva u Zorndorfu, 25. srpna 1758	312–313
Bitva u Hochkirchu, 14. října 1758	332–333
Bitva u Bergenu, 13. dubna 1759	362–363
Bitva u Palzigu, 23. července 1759	376–377
Bitva u Mindenu, 1. srpna 1759	386–387
Bitva u Kunersdorfu, 12. srpna 1759	410–411
Bitva u Maxenu, 20. listopadu 1759	444–445
Bitva u Landeshutu, 23. června 1760	472–473
Bitva u Lehnice, 15. srpna 1760	488–489
Bitva u Klostercampu, 16. října 1760	508–509
Bitva u Torgau, 3. listopadu 1760	522–523
Bitva u Vellinghausenu, 15.–16. července 1761	566–567
Dobytí Svídnice, 1. října 1761	582–583
Bitva u Wilhelmsthalu, 24. června 1762	622–623
Bitva u Burkersdorfu, 21. července 1762	638–639
Bitva u Freibergu, 29. října 1762	666–667

*) Použité mapy pocházejí z dobových pramenů. Pro dosažení jednotné interpretace prošly redakční úpravou, byly provedeny nezbytné úpravy kresby a popisů, sjednocena symbolika a doplněny zkrácené české legendy. Místy byly doplněny prvky, které v předloze zjevně chyběly, byly zapracovány chybně nebo neúplně. Původní výtvarné řešení zůstalo zachováno. Všechny úpravy se omezují na zpřesnění a srozumitelnost.

Na postupimském zámku stojí tři pozlacené sochy v nadživotní velikosti, prý představují Grácie. Třebaže jejich tělesné proporce tomu neodpovídají, jejich tváře údajně připomínají tři „spodničky“, jak se jim říkalo. Ty vytvořily „ligu“, aby zničily toho, kdo si nechal tento zámek postavit. Nazval ho Sanssouci (Bez starosti) a někdy mu také říkal *sans femmes* (bez žen). Tehdy brzy už patnáctinásobnou matku, rodinně založenou českou a uherskou královnu Marii Terezií, bezdětnou milovnici alkoholu a mladých mužů, ruskou imperátorku, dceru Petra Velikého Alžbětu Petrovnu a bývalou metresu francouzského krále Ludvíka XV., nyní „prvního ministra“ v sukních, sexuálně chladnou, zato politikou vzrušovanou Jeanne-Antoinette Poisson markýzu de Pompadour, které Friedrich II. uváděl vždy v tomto pořadí, svedl dohromady mix důvodů. Od okupace Slezska přes pruské koketování s Velkou Británií, ruské ambice směrem na západ Evropy a pruské pohrdání ex-metresou Ludvíka Milovaného. Tyto tři diametrálně odlišné ženy, které si jedna o druhé nemyslely moc dobrého, se spojily s cílem udělat z Pruska opět jednu z mnoha německých zemiček. Čtyřiačtyřicetiletý Friedrich II., pro něhož něžné pohlaví stálo na okraji zájmu, je až neskutečně dráždil. A ony mu oplácely nenávistí. Když se tomu přičte britsko-francouzské soupeření o „pár jiter ledu a sněhu v Americe“, jak se vyjádřil filosof Voltaire, Evropa na přelomu „století rozumu“ zabředla na necelých sedm let do války, kterou britský premiér Winston Churchill nazval nikoli náhodou „první světovou“.

SILNÁ AKCE

Na začátku byl mozek pětatřicetiletého kanadského rodáka, francouzského kapitána Josepha Coulona de Villiers de Jumonville. Když se prý ráno 28. května 1754 v palbě oddílu virginské milice pokusil Britům vysvětlit, že přichází jako vyjednaváč se vzkazem, aby se angličtí vetřelci stáhli od Belle-Rivière (Ohio), které si nárokuje jeho „nejkřesťanštější král“ Ludvík XV., zasáhla jej střela z flinty. A tam „zrozený divoch, takzvaný Indián“ Tanaghrisson mu podle jedné z francouzských verzí roztříštil tomahavkem hlavu a namočil si ruce do obsahu jeho lebky. Jiné zprávy hovoří o tom, že se tak stalo až poté, co byl zraněný Jumoville zajat. Podle lakonického hlášení jednadvacetiletého miličního podplukovníka George Washingtona, velícího britské straně, „jsme jich v patnáctiminutovém boji zabili deset, zranili jednoho a zajali jednoho. Mezi mrtvými byl pan de Jumonville“.

Šestatřicet dnů nato Jumonvillův starší nevlastní bratr zaútočil s šesti sty Francouzi, Kanadany a stovkou „divochů“ na Washingtonův opevněný tábor Fort Necessity na Great Meadows. Když z necelých tří set anglických a miličních vojáků, kryjících se v rozbahněných zákopech a vystavených ostřelování z okolních kopců, padlo během deštivého dne jednatřicet, budoucí prezident Spojených států večer kapituloval. Část jeho mužů se totiž opila a nikdo z nich už nechtěl dál riskovat krk. Ani to však tomuto původním povoláním kartografovi nebránilo v tvrzení, že způsobil nepříteli velké ztráty. Ve skutečnosti padli tři Francouzi.

V Paříži a Londýně se o všem dozvídali postupně. Začátkem září se nejprve rozšířila zpráva, že „u řeky Ohio nebo někde poblíž došlo mezi Francouzi a Angličany k silné akci“. Měsíc nato už kolovaly podrobnosti, včetně různých verzí konce kapitána Jumonvilla i neslavného počínání virginského podplukovníka s obličejem poznamenaným jizvami po neštovicích, které neuniklo ani jízlivé pozornosti britského krále Jiřího II.

Do té doby panovala na obou stranách Kanálu nebyvalá idyla. Britský první ministr lord Newcastle v létě dokonce bývalou *maitresse-en-titre* Ludvíka XV. Madame de Pompadour obdaroval ananasem, ptáky a zvířaty z Indie a do jeho londýnské rezidence na Lincoln's Inn Fields na oplátku připutovala z Versailles bedna s likéry, z nichž příjemce nejvíce zaujaly „Venušin olej a pomerančový květ“.

Třiašedesátiletý Thomas Pelham-Holles vévoda Newcastle, který převzal úřad prvního ministra v březnu 1754 po svém zesnulém mladším bratrovi Henrym, nebyl z událostí za Atlantikem nadšený. Bylo to údajně „největší neštěstí“, které tohoto whigského předáka, pověstného milostnými avantýrami, mohlo potkat. Přesto dospěl k názoru, že to tak nelze nechat. Plán vojenské akce vymyslel na jeho popud třetí syn krále Jiřího II. William Augustus vévoda Cumberland spolu s bývalým ministrem války Henrym Foxem. Jejich návrh zněl, že vše napraví generál Braddock s dvěma irskými pluky. Nikomu nevadilo, že Braddock nemá žádné bojové zkušenosti. „Jakmile uspořádáme naše záležitosti v Americe, můžeme dosáhnout rozumné dohody. [...] Francie ji bude muset hledat stejně jako my,“ namlouval si Newcastle – uvědomující si, že „se nalézáme na okraji propasti“.

„Jak vyčeníme zuby, Anglie ustoupí,“ věřil v totéž zarytý odpůrce britských koloniálních ambicí, *premier commis*, druhý muž francouzské diplomacie, čtyřiašedesátiletý abbé Jean Ignace de La Ville. Ten na dálku dirigoval vyslance Gastona Pierra de Lévis vévodu de Mirepoix, snažícího se v Londýně o nalezení kompromisu, přesněji řečeno vytýčení hranice mezi britskými a francouzskými koloniemi v Severní Americe. Jako první krok měly obě strany zbourat své pevnosti v pásmu dotyku.

„S politováním vidíme, že jen válka může ukončit naši diskusi,“ konstatoval v polovině března 1755 nadřízený abbého de la Ville, státní tajemník pro zahraničí Antoine Louis Rouillé hrabě de Jouy. V Londýně uvažovali obdobně. „Král [...] se ptá, zda by nebylo lepší válčit, když je Francie tak dole. [...] Anglie neměla nikdy tak krásnou příležitost,“ přimlouval se začátkem dubna za silové řešení státní tajemník pro jižní departement Thomas Robinson, jeden z dvojice britských ministrů zahraničí mající v gesci katolické země včetně Francie a Španělska. Jeho podřízený, *chargé d'affaires* u francouzského dvora podplukovník Ruvigny de Cosne totiž hlásil, že francouzské válečné námořnictvo není na válku v žádném případě připravené.

To už se chodbami ve Versailles neslo, že první výstřel na moři bude znamenat válku. Ráno 10. června 1755 osamocená francouzská válečná loď *Alcide* narazila v průlivu svatého Vavřince mezi Ile Royale (Cape Breton) a Terre-Neuve (Newfoundland) na několik britských řadových plavidel z flotily viceadmirála Edwarda Boscawena. Francouzi se ve špatném počasí odpojili od konvoje devíti lodí vezoucích do pevností Québec a Louisbourg čtyři prapory řadových pěšáků. Podle ministra Rouillého to mělo být pro Brity „velké překvapení“, kterým je hodlal odradit od dalšího stupňování napětí. Jenže ti s takovým počínáním počítali a hodlali to překazit. Na dotaz francouzského kapitána, zda jsou „ve válce nebo míru“, odpověděl velitel nejbližší britské lodi *Dunkirk*: „Mír, mír.“ Oba muži si ještě stačili navzájem sdělit svá jména, když *Dunkirk* vyzbrojený šedesáti

*Thomas Pelham-Holles vévoda Newcastle,
první ministr britského krále Jiřího II.*

Zajetí lodí Alcide a Lys britským námořnictvem.

děly rozhoupala boční salva. Po desetiminutové kanonádě byla *Alcide* – která měla místo čtyřiašedesáti kanonů jen dvaadvacet, aby zbylo místo pro pěšáky – zajata s více než stovkou mrtvých a raněných na palubě. O něco později obdobně dopadla další francouzská válečná loď, *Lys*. Jen třetí, *Dauphin-Royal*, tomuto osudu unikla. Až se zpráva o tomto střetu dostane v polovině července do Compiègne, kde se zdržoval francouzský dvůr, o britských námořnících se bude mluvit jako o „zabijácích“ chovajících se stejně jako muslimští piráti z Alžíru.

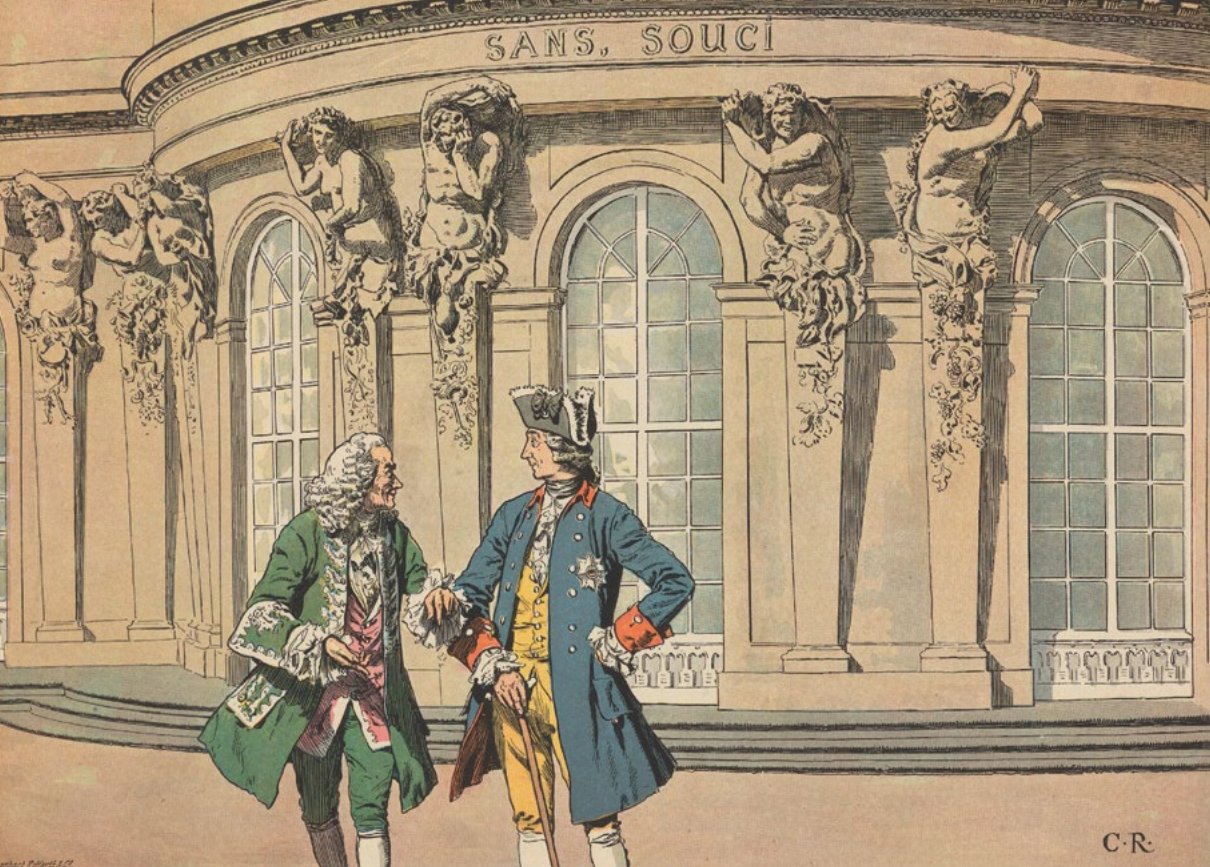
„Voilà, válka začala,“ konstatoval poradce britského premiéra Philip Yorke lord Hardwicke, zatímco francouzský ministr války hrabě d'Argenson se už zabíral nápadem obsadit hraniční pevnosti včetně Bruselu v Rakouském Nizozemí. Ludvík XV. ale stále věřil, že se všechno ještě urovná.

Jen pár dnů předtím necelých 900 „divochů“ a francouzských námořních pěšáků vedených v Kanadě narozenými důstojníky rozstřílelo 2200 britských a miličních vojáků šedesátiletého generála Edwarda Braddocka, táhnoucího údolím řeky Mal-Engueulée (Monongahela) k francouzské pevnosti Fort Duquesne. Z tříhodinové konfrontace, hry „na schovávanou“ a evropské lineární taktiky, vyšli vítězně Francouzi. Čtyřicet raněných a mrtvých oproti 871 Britům, z nichž přišlo o život 430, naznačilo, že válka v americké divočině bude mít jiná pravidla. Na vlastní kůži to poznal i sám Braddock, pohřbený narychlo ve dvou příkryvkách v jámě uprostřed cesty, aby ho Indiáni dodatečně neobrali o skalp.

Následovalo okamžité odvolání vyslance Mirepoixe z Londýna a opevňování přístavu Dunkirk (Dunkerque), který Francie koupila o necelé století dříve od anglického krále Karla II. Dvašedesátiletý François-Marie Arouet, známější jako Voltaire, ve svém ženevském exilu nechápal, proč jsou „dva osvícené národy“ s to si „navzájem uřezávat hlavu pro pár jiter ledu a sněhu v Americe“, které Francie nota bene musí ročně financovat milionem louisdorů (pět milionů livrů). Viděl v tom jen další díl srážek v rámci „války“ mezi devadesáti tisíci kolonisty Nové Francie – tvořené Kanadou, Louisianou a Ile Royale – a milionem vesměs britských usedlíků vlastnících dvě stě tisíc černých otroků, údajně se tisínicích v „třinácti koloniích“ a toužících zmocnit se půdy za hraničními řekami Belle-Rivière (Ohio) a Misi-ziibi (Mississippi).

Britští pěšáci během střetu u Monongahely.

Friedrich II. s Voltairom.

„Po roztržce mezi Angličany a Francouzi v Americe se válce mezi Francií a Anglií bezpochyby nedá zabránit,“ měl okamžitě jasno Voltairův nedávný obdivovatel a hostitel, pruský král Friedrich II., byť i on se divil „absurditě obou národů vyčerpávat své síly a bohatství kvůli něčemu takovému“. Prozatím v tom žádné větší nebezpečí neviděl. Tvrdil, že „od Ohia je to ke Sprévé daleko“, a jeho rakouská „sestřenka“ Marie Terezie ještě v druhé polovině května 1756 prohlašovala, že „americké spory se nás netýkají ani v nejmenším“.

SOLIDNÍ SYSTÉM

Britská zahraniční politika v té době už několik desetiletí stavěla na „starém systému [...] rovnováhy sil“, jehož pravidla určoval Londýn. To mu umožňovalo úspěšně praktikovat „politikou modré vody“, shrnuté do myšlenky: „kdo kontroluje moře, kontroluje obchod, kdo kontroluje světový obchod, kontroluje světové bohatství, a nakonec svět sám“. Jenže „rovnováha sil“ měla po osmileté „válce o rakouské dědictví“ nejen podle Friedricha II. podobu „chiméry“ a mír uzavřený v říjnu 1748 v Cáchách se více podobal příměří vynucenému nedostatkem peněz než čemukoli jinému.

Lord Newcastle by o to raději tento „jediný solidní systém“, jak charakterizoval *balance of power*, resuscitoval. Tvrdil totiž, že „Francie a Prusko chtějí diktovat celému světu“ a neváhají k tomu využít takových nátlakových prostředků, jako bylo brunšvicko-lüneburské kurfiřtství. Londýn za sebou tento „kontinentální závazek“ tahal jako kouli na noze, a to už čtyři dekády. Britští politici by se této Achillovy paty, chudé severoněmecké země známější jako Hannoverko, rádi zbavili, ale nemohli. Jejich král Jiří II., který se tam v listopadu 1683 narodil a strávil tam první třetinu života, na svém „malém kurfiřtství“ lpěl. Nezbyvalo proto než opakovat, že „Jeho Veličenstvo bude a musí být bráněno“, byť to bylo pronášeno se skřípáním zubů.

„Angličané mají o kontinentální války bezprostřední zájem jen tehdy, když jim dávají příležitost vtrhnout do našich kolonií a ovládnout veškerý obchod. [...] Jejich veliké bohatství jim může dát velkou moc a cesta k ní vede přes Ameriku,“ vystihl princip uvažování politiků a obchodníků za Kanálem francouzský maršál Adrien Maurice vévoda de Noailles, shledávající v Hannoverku prostředek, jak britské koloniální expanzi čelit. Stačí ho obsadit a použít jako páku na změnu postoje Londýna. Alespoň za války o rakouské dědictví se to Francii osvědčilo.

Protože třicetitisícová *Royal Army* ani v případě sloučení se sedmadvacititisícovou hannoverskou armádou na obranu „ohavného kurfiřtství“, jak Hannoverko nazýval jeho stranický kolega William Pitt, nestačila, Newcastle by na to rád angažoval dlouholetého britského spojence – Rakousko. Přestože „přirozeným“ nepřitelem Vídně zůstávala Francie, v Hofburgu mnohem víc vadila „nová velmoc“ – Prusko, které, řečeno slovy britského vyslance v habsburském impériu Roberta Murraye Keitha, „převrátilo starou rovnováhu v Evropě“.

*Domáci, dvorský a státní kancléř
Václav Antonín hrabě Kounic-Rietberg.*

Třebaže u dvora Marie Terezie nadále platilo, že „především Anglie je vedle Ruska jediným státem, jehož přátelství musí mít pro Rakousko nejvyšší hodnotu“, jeden muž uvažoval jinak. Protože „pruský král je nejhorší a nejnebezpečnější nepřítel, a [protože – pozn. autora] ztráta Slezska nepřehlela, a protože trvá a největší starost musí být zaměřena na to, jmenovaného krále oslabit, a především získat Slezsko znovu zpět“, a „jelikož o spolupráci námořních velmocí [Velká Británie a Nizozemí – pozn. autora] lze velice pochybovat a protože síly a prostředky k dosažení tohoto konečného cíle chybí, nezbyvá jiná cesta než shoda s Francií“. Takto bývalý vyjednavac na mírovém kongresu v Cáchách Václav Antonín hrabě Kounic-Rietberg již v březnu 1749 nastínil novou vizi rakouské zahraniční politiky.

V tomto momentu vídeňský rodák – tvrdící o sobě „jsem Čech a statky mám na Moravě“ a sloužící od svých čtyřadvaceti let Marii Terezii – stál sám proti téměř celé tajné konferenci konferenci, včetně samotného manžela „královny-císařovny“, císaře Svaté říše římské Františka Štěpána Lotrinského. Cena za francouzskou „ruku“ by mohlo být Rakouské Nizozemí, naznačil Kounic. Už nebožtík Evžen Savojský by se tohoto dominia, které vnímal jako nepříjemný přívěsek Rakouska, rád zbavil. Pragmaticky uvažující milovník erotické literatury a vášnivý sběratel obrazů Kounic tajnou konferenci řídící zahraniční politiku habsburského impéria nepřesvědčil, zato zaujal Františkovu choť. Stačilo se zmínit, že by šlo získat zpátky ztracený kus „dědičných zemí“, tedy Slezsko a Kladsko, které jí „ukradla [...] ta pruská Hydra“. Za tuto cenu by akceptovala i alianci s nenáviděnou Francií.

Když Newcastle v dubnu 1755 požádal Marii Terezii, která byla právě po patnácté v pozeňnaném stavu, aby mu pomohla nést břímě „kontinentálního závazku“ a poslala do Nizozemí pětadvacet až třicet tisíc vojáků, přišla ledová sprcha. Rakousko bude bránit jen své Jižní Nizozemí. Nedá jediného vojáka a ani groš, dokud nedostane řádné záruky, a ne jen vágní sliby. Česká a uherská královna tou dobou konzultovala každé slovo s Kounicem, jenž se stal na její šestatřicáté narozeniny v květnu 1753 dvorským kancléřem řídícím „zahraniční a důvěrné dynastické záležitosti“. „Je rozdíl mezi šedesáti tisíci Rusů, na papíře rozmístěných ve velkých vzdálenostech od sebe, a mezi osmdesáti tisíci Prusů, kteří se mohou zformovat do čtrnácti dnů a napadnout zemi Jejímho Veličenstva,“ rozvedl Kounic před britským vyslancem Keithem odmítavý postoj Marie Terezie.

Také jiný britský spojenec, Republika sedmi spojených nizozemských provincií, si od Londýna držela distanc. Holanďtí obchodníci, poměřující úplně všechno přes stav svých pokladen, dali přednost neutralitě. Nechtěli platit milion stříbrných guldenů ročně na udržování posádek v „bariérních“ pevnostech v Rakouském Nizozemí u francouzské hranice, natož aby jejich armáda pomohla bránit Hannoveru a oni tak ze sebe udělali cíl francouzského útoku.

Uberská a česká královna Marie Terezie.

„Přiznávám, že se chvěji, když pomyslím, že začneme válku v Evropě bez jediného spojence,“ neskryval Newcastle obavy, když viceadmirál Edward Hawke zahájil koncem srpna 1755 hon na francouzské obchodní lodě. Newcastle se původně domníval, že bude stačit zbavit se šedé eminence rakouské zahraniční politiky – tajného rady Johanna Christoha svobodného pána Bartensteina –, a „stará aliance“ bude oprášená. Neuvědomoval si, že šestašedesátiletý syn profesora gymnázia ve Štrasburku, katolický konvertita Bartenstein byl na odpis už proto, že „v jedné hospodě nemůžou být dva pištci“, jak se dal slyšet Kounic ještě předtím, než se nastěhoval do úřadu státního kancléře na Ballhausplatzu.

Paradoxem je, že „starý“ Bartenstein ve svých úvahách s Británií počítal. Zůstávala pro něj hlavním aliančním partnerem proti Francii, zatímco Rusko plnilo tuto úlohu ve vztahu k Prusku a osmanské říši. Zato Kounicův vztah k Británii snad nejlépe dokumentuje okamžik, když dostal na výběr, kam by chtěl jako vyslanec. Jedině Paříž, londýnské „klíma“ by prý jeho zdraví v žádném případě nevyhovovalo.

ČAS CHAOSU

Už v roce 1753, kdy guvernéri v amerických koloniích dostali z Londýna rozkaz odpovědět „na sílu silou“, Newcastle sondoval v Sankt-Petěrburgu, zda by Velké Británii proti Francii a nevypočitatelnému pruskému králi nepomohli. Nebylo žádným tajemstvím, že imperátorka Alžběta (Jelizaveta) Petrovna měla na „parvenu“ v Berlíně, jak se o Friedrichovi II. vyjadřovala i za střízlivého stavu, spadeno stejně jako Marie Terezie. Už v polovině května 1753 se Alžběta shodla se svými ministry, že další vzestup Pruska je nepřijatelný. Podle kancléře Alexeje Petroviče Bestuževa-Rjumina představovalo „nejbližšího a nejmocnějšího, tudíž také nejnebezpečnějšího souseda“. Tento velmi vzdělaný, vodce, kartám, lenosti a pověrám holdující první muž ruského impéria proto přivítal britský nápad „urychleně uzavřít“ subsidiární smlouvu – už proto, že v Británii spatřoval přirozeného spojence Ruska podobně jako v „polském králi, saském kurfiřtovi a uherské královně“. Dojde-li v Evropě k válce mezi Francií a Británií, Rusové „nebudou nečinnými diváky“, vzkázal Bestužev do Londýna. Všichni věděli, že tím míří na Prusko.

Newcastle o tom informoval Vídeň s tím, že teď by Marie Terezie mohla navýšit své síly v „depozitu“, jak říkal rakouskému Jižnímu Nizozemí, které „námořní velmocí“ Británie a Nizozemí ponechaly její rodině „pod podmínkou bránit ho před Francouzi“. Jenže přesně to Kounic nechtěl. Rovnalo by se to vyhlášení války Ludvíkovi XV. Dohoda mezi Vídní a Londýnem je možná, vzkázal Kounic britskému prvnímu ministrovi, „pokud anglický král zaútočí na pruského“.

„Anglie a Francie jsou nepřáteli. Kdyby se Francie vměšovala do záležitostí říše, Anglie by to nemohla připustit, a proto mohu s ní nebo s Francií vždy uzavřít dobrou spojeneckou smlouvu. Anglie nemůže pohlížet na mé zabránění Slezska nepřejícně, protože jí to nijak neuškodí, a navíc potřebuje spojence. Ani Holandsku na tom nezáleží. [...] Nedohodneme-li se s Anglií a Holandskem, můžeme se určitě domluvit s Francií, která nemůže naše úmysly překazit a která uvítá ponížení císařského domu. Jedině Rusko by nám mohlo způsobit potíže. Dokud bude imperátorka žít, [...] můžeme podplatit její nejvyšší rádce. Až zemře, Rusové budou mít tolik starostí, že nebudou mít na zahraniční politiku čas,“ analyzoval Friedrich II. škálu svých možností.

Přestože v Londýně vůči němu panoval neskrývaný chlad už jen kvůli žádosti o odškodnění za pruské lodě zajaté v čase války o rakouské dědictví, zkusil

Ruský kancléř Alexej Petrovič kníže Bestužev-Rjumin.

prolomit ledy. V červnu se dal objednat na soukromou audienci u svého strýce Jiřího II., pobývajícího na každoročním, už osmadvacátém výletě v Hannoveru. Když to nevyšlo, měl v záloze svou sestru Philippine-Charlotte, manželku brunšvicko-wolfenbüttelského vévody a bratrance Marie Terezie. Slova, že si pruský král přeje, aby „nebyla do Německa zavlečena válka“, britského monarchu – strachujícího se o svou „hezkou zemi“ – zaujala.

Protože prusko-francouzská alianční smlouva vyprší v květnu 1754, „dává mi [to – pozn. autora] svobodu jednat v souladu se svými zájmy“, vzkázal Friedrich II. bratrovi své matky do britské metropole s tím, že „si přeje jediné, a to udržet mír“. Kýžený efekt se dostavil začátkem srpna, když mu z Londýna naznačili, že král by rád jednal o pruské neutralitě v případě britsko-francouzského střetu. Friedrich II. přepokládal, že se Británie postará o to, aby Vídeň a Sankt-Petěrburg zůstaly stranou, zvláště když se Alžběta a Marie Terezie netajily přáním vrátit Prusko do ranku druhořadých států. Tajný článek rusko-rakouské obranné úmluvy z roku 1746 ostatně obsahoval závazek, že v případě pruského útoku na Rakousko, Rusko nebo Polsko, patřící saskému kurfiřtovi, budou anulovány smlouvy, v nichž se Marie Terezie musela pod britským nátlakem zříct Slezska a Kladska ve Friedrichův prospěch.

Ještě předtím se Newcastle a Bestužev dohodli, že Británie na financování ruského sboru umístěného včetně baltské flotily poblíž pruské hranice poskytne každoročně sto tisíc liber. Tajná klauzule pamatovala i na případ otevřeného konfliktu, kdy Rusko za půl milionu liber ročně dodá proti Prusku pětapadesát tisíc mužů. Newcastle věřil, že toto ujednání, směřující k ochraně Hannovera, bude příští čtyři roky nejlepším příspěvkem „k udržení všeobecného míru“. Pro Friedricha II., který měl informace z ruského dvora od špiona zaměstnaného v saské státní kanceláři, to znamenalo přejít do diplomatické protiofenzivy.

Ve Versailles zatím *Conseil d'en haut*, scházející se v prvním patře zámku hned vedle králových soukromých prostor, řešil, zda kvůli zámořským dominiím riskovat válku v Evropě. Proti byl státní tajemník pro zahraničí Rouillé. Jako bývalý komisař francouzské Východoindické společnosti a nedávno ještě ministr námořnictva měl blízko ke koloniálním kruhům hodlajícím válčit o zámořská území za Atlantikem či v Indickém oceánu. Obdobně smýšlel, byť z jiných důvodů, i jeho nástupce na tomto postu Jean-Baptiste de Machault d'Arnouville. Ten jako bývalý generální kontrolor financí více než kdo jiný věděl, že státní pokladna trpí každoročním deficitem třiceti milionů livrů, což pro toho, kdo chce válčit, není příjemné pomyslení. V tom s ním byl zajedno i ministr financí François Marie Peyrenc de Moras. Válku na kontinentě žádali především kritici „blbého míru“ z roku 1748, maršál Charles Louis Auguste Fouquet vévoda de Belle-Isle a státní tajemník pro válku Marc Pierre de Voyer de Paulmy hrabě d'Argenson. Argumentovali tím, že na britskou převahu na moři Francie nestačí, byť v předcházejících čtyřech letech bylo spuštěno na vodu čtyřiatřicet francouzských oproti patnácti britským řadovým lodím. A že by bylo nejrozumnější obsadit s pruským přispěním Hannovera a Rakousku sebrat jeho Nizozemí. Jak d'Argenson tvrdil, šlo o to „dobyť Ameriku v Německu“.

Friedrich II. se však nehodlal stát „francouzským Donem Quijotem“, jak napsal jeden historik. Místo toho se omezil jen na rady. V případě vyhlášení

Pruský král Friedrich II.

Francouzský král Ludvík XV.

války nebo anglických „nepřátelských činů vůči Francii bych [...] poslal velký sbor do Vestfálska a vrhl se s ním proti Hannoveru“, doporučil Ludvíkovi. On sám prý nemůže podniknout nic, dokud Francie nebude mít na své straně Dánsko a hlavně Turky, kteří ruské imperátorce a „uherské královně“ zabrání proti němu cokoli podniknout. I proto by bylo „výhodnější“, kdyby francouzský útok směřoval proti Rakouskému Nizozemí. Zároveň s tím Ludvík vyzval, aby poslal do Berlína zplnomocněnce k obnovení končící alianční smlouvy. Maršál Ulrich Friedrich Woldemar hrabě Löwendal, který tam měl odjet, však nečekaně zemřel. Bude tak trvat několik týdnů, než dojde na výběr nového pověřence.

Francouzi zároveň hledali další spojence. Ludvík se proto obrátil na Madrid. Španělé neměli Angličany v lásce téměř od nepaměti. Ferdinand VI. měl navíc stejnou bourbonskou krev a jeho syn byl Ludvíkovým zetěm. Dvačtyřicetiletý španělský monarcha však dostal své přezdívce *el Prudente* a skutečně „uvážlivě“ svému bratranci radil, ať se s Angličany domluví po dobrém. Přesně to si přál jeho první ministr, irský jakobín Ricardo Wall (Richard Wall y Devereux), snažící se udržet mír s Británií a s Francií mít dobré vztahy, byť nezapomínal na přezíravý postoj Paříže vůči Madridu na mírové konferenci v Cáchách před sedmi lety. „Absolutní nezájem“ – tak španělský postoj zhodnotil ministr zahraničí Rouillé.

Ve Vídni vše pozorně sledovali. Už koncem června 1755 Kounic navrhl využít britsko-francouzský konflikt v zámoří pro získání Slezska. Když Ludvík XV. prohlásil, že „v žádném případě nemá v úmyslu rozšířit oheň války i do Evropy“, což v překladu znamenalo, že nehodlá napadnout Rakouské Nizozemí, Kounic vycítil příhodnou chvíli. Místo pasivního postoje „sedět úplně potichu“ a „nespadnout do nebezpečí celkového zániku“ vzešlo z pětidenního rokování tajné konference v polovině srpna rozhodnutí, že „Prusko musí být zničeno, má-li být zachován Nejvznešenější arcidům. [...] Dobře víme, že mu nejde o nic jiného než o náš pád. Ten by byl neodvratný, pokud bychom se mu nesnažili předejít“, argumentoval Kounic. Protože Ludvík XV. by nepřenesl přes srdce úplnou likvidaci Pruska, které pokládal za nárazníkové pásmo proti Rusku i účinnou protiváhu Rakouska, Kounic upřesnil, že Prusko by mělo

*Antoine Louis Rouillé hrabě de Juy,
francouzský ministr zahraničí.*

„být oslabeno, aby se nemohlo pomstít“. Aby otupil ostří nesouhlasu členů tajné konference, vytáhl tureckou kartu. Spojenectví s Francií podle něj zaručí, že osmanská říše, druhý z dvojice „nejnebezpečnějších“ protivníků, nenapadne Rakousko, až dojde ke střetu s pruským králem.

To už byl na cestě do Versailles balíček dopisů. Vyslanci Georgu Adamovi hraběti Starhembergovi ho doručili dva dny před koncem srpna. Jeden obsahoval Kounicovy instrukce. Druhý, podepsaný Marií Terezií, byl určen Ludvíkovi XV. Autorem dalších dvou byl opět rakouský kancléř. Adresoval je královu důvěrníkovi, Louisi Françoisovi princí de Conti a Jeanne-Antoinette Poisson markýze de Pompadour. Ještě jako vyslanec o ní Kounic tvrdil, že „pokud si [...] udrží postavení, jež nyní má, neobávám se ani pana d'Argenson, ani pana de Belle-Isle, ani žádného jiného z lidí této strany“. S královou důvěrnicí se sblížil během svého pobytu u francouzského dvora – a nyní tohoto kontaktu využil. Ve třiatřiceti letech nebyla Ludvíkovou oficiální metresou, ale její vliv na něj byl snad ještě větší, než když spolu diskutovali v posteli. Starhemberg, který se o Madame de Pompadour vyjadřoval podobně jako jeho šestadvacetiletý pruský kolega Dodo Heinrich zu Innhausen und Knyphausen jako o „královu prvním ministru“, jí dal bez váhání přednost před princem de Conti. Okamžitě se za ní vypravil s tím, že je pověřen sdělit Ludvíkovi XV. věc mimořádné důležitosti.

Ten se po přečtení dopisu české a uherské královně – které se měla za dva měsíce narodit shodou okolností budoucí francouzská královna Marie Antoinetta – a po delších úvahách rozhodl to zkusit.

Jako vyjednavče si vybral nikoli Rouillého, ale čtyřicetiletého Françoise-Joachima de Pierre abbého de Bernis, dalšího z řady *protégés* Madame de Pompadour. Byla Bernisovi hodně zavazaná. Před jedenácti lety ji naučil, jak se má u dvora chovat „žena z lidu“, kterou si král vybral do své „obory“. Odvděčila se mu za to postem vyslance v Benátkách, čímž nastartovala jeho kariéru. Protože právě pobýval v Paříži, byl po ruce i pro tuto delikátní záležitost.

Bernis – alespoň podle svých pamětí – krále varoval před důsledky případné nové aliance, ale ten trval na svém. Chtěl vědět, co mu z Vídně nabízejí. Podobně jako většina členů státní rady i tento čtyřicetiletý diplomat a básník neskrýval názor, že je „nepřítelem uherské královně“. A teď kvůli této ženě musel navíc zapomenout na slíbený prestižní post vyslance v Madridu, kde měl vyžehlit urážlivé počínání dosavadního ambasadora, naléhajícího až přespříliš na to, aby Španělé podpořili Francii proti Britům. Poprvé se se Starhembergem sešel třetí zářijový den. Markýza, o níž ministr války d'Argenson tvrdil, že „ráda mele páte přes deváté a vydává se za znalkyni politiky“, u toho nemohla chybět. Pro jejich schůzku ve třech diskrétně vybrala svůj „malý domek“ v Sèvres u zámku Bellevue. V rámci maximálního utajení tam každý cestoval sám a zbytek cesty musel pěšky. Až tam rakouský vyslanec vyložil karty na stůl.

*Jeanne-Antoinette Poisson markýza de Pompadour,
bývalá metresa Ludvíka XV.*

Georg Adam hrabě Starhemberg, rakouský vyslanec ve Francii.

Jeho panovnice by se kvůli svým aliančním závazkům jen nerada nechala zavléct do války proti Francii. Navíc se objevovalo čím dál více informací o paktování Velké Británie s Pruskem, což ohrožovalo nejen rakouské, ale i francouzské zájmy. Proto byla „uherská královna“ připravena spojit se s Paříží, kde však nadále „přežívají zaslepená nevole a staré předsudky“ proti Habsburkům. Podmínkou ale bylo, aby francouzský král „odstoupil od spojení s Pruskem, které je tak nebo tak připraveno obětovat ho vlastním zájmům“. Francouzsko-rakouská aliance by Vídní umožnila zpacifikovat Friedricha II. a vzít si zpět Slezsko a Klasko. Stačilo by, když Francie zůstane neutrální, případně vypomůže finančně. Za to Marie Terezie nabízela podpořit volbu králova příbuzného, maršála Louise Françoise de Bourbon prince de Conti, polským králem, byť by to byla rána pod pás ruským plánům ovládnout Varšavu a posunout tak svůj vliv dále na západ. Kdyby se Britové rozhodli pro válku s Francií, Vídeň otevře Francouzům své nizozemské přístavy Ostende a Niueport. K tomu by přidala ještě část Rakouského Nizozemí pro Ludvíkova zete, španělského infanta Filipa. Ten by za to přepustil „rakouskému arcidomu“ italská knížectví Parmu, Piacenzu

a Guastallu, přičemž Piacenzu by následně dostal sardinský král v Turíně, který by tím ztratil chuť angažovat se na britské straně.

Váhavý Ludvík nebyl zdaleka přesvědčený, že návrh Marie Terezie je pro něj to pravé. Pověřil proto čtveřici státních tajemníků zodpovědných za finance, válečné námořnictvo, zahraničí a „královský dům“ (vnitřní záležitosti), aby vše posoudili. Výsledkem bude návrh uzavřít s Vídní smlouvu o neutralitě a defenzivní pakt. Francie by se tak zbavila hrozby konfliktu s Rakouskem kvůli průchodu „Říší“ při útoku na Hannoversko a zároveň by tak získala spojence proti Rusku, kdyby se Alžběta chtěla vojensky angažovat na britské straně, například proti spojeneckému Švédsku.

„První epocha našich jednání byla naplněna pochybnostmi a nedůvěrou,“ konstatoval Kounic. Třiatřicetiletý Starhemberg, kterého už dříve patřičně vyškolil, se měl podle jeho instrukcí soustředit na to „postavit pruskou politiku do správného světla“.

Ludvík XV. zároveň rozehrál složitou hru, do níž hodlal zatáhnout jak Sasko, tak osmanskou říši. Saský kurfiřt Friedrich August by jako polský král bránil ruské armádě v průchodu do Hannoverska, zatímco sultán Osman III. by mohl své dávné ruské nepřátele zaměstnat hrozbou útoku na společné hranici. Provedením tohoto plánu Ludvík pověřil svou tajnou kancelář, *Secret du Roi*, fungující jako autonomní ministerstvo zahraničí pro východní Evropu.

V téže době Friedrich II. informoval Versailles, že dostal z Londýna zajímavou nabídku. Více to nespecifikoval. Zároveň opětovně požádal o prodloužení alianční smlouvy uzavřené ve Vratislavi před čtrnácti lety.

V tytéž dny britský státní tajemník pro severní departement Robert Darcy hrabě Holderness naznačil Jiřímu II., že volba mezi „olivovou ratolestí a mečem“ je v rukou jeho pruského synovce. Vybrat si mezi sedmdesáti tisíci Rusy v zádech, jak Friedrich II. tvrdil, nebo aliancí s Británií, která by ho chránila nejen před Ruskem, ale i Rakouskem, a navíc by mu garantovala anexi Slezska, bylo snadné. Aby Londýn popostrčil správným směrem, už v listopadu varoval vyslance Andrewa Mitchella, že má zprávy o francouzských přípravách na vpád do Hannoverska. „Myslím, že se to dá provést tak, že anglický král a já v tomto čase momentálního chaosu uzavřeme smlouvu o neutralitě pro Německo, aniž bychom se zmínili jak o Francouzích, tak Rusech, abychom nikoho nerozčílili,“ napsal koncem prosince vyslanci do Londýna.

Odjezd francouzského diplomata Louise Mancini-Mazarina, prasynovce slavného kardinála Mazarina, do Berlína dva dny před vánočními svátky na tom už nemohl nic změnit. Ve Versailles zatím všichni ze všeho nejvíce čekali na to, jak Londýn zareaguje na protest ohledně štvanice na francouzské loď, pořádané britskou *Navy*. Ludvík si iluze nedělal. Už uvažoval o „legitimní pomstě“, o útoku na Hannoversko, které označil za „dobrou kořist“.

DOMINOVÝ EFEKT

Newcastle, odmítající požadavek nejednat separátně s nepřáteli, přivodil ruské carevně Alžbětě I. „silný revmatismus“, kvůli kterému prý dlouho nemohla podepsat smlouvu mezi Británií a Ruskem. Když se britský vyslanec poslední prosincový den dostavil k audienci u ruského kancléře, Bestužev a jeho zástupce Voroncov šokovali Charlese Hanburyho Williamse otázkou: „Jakou pomoc je Velká Británie připravena poskytnout“, pokud by pruský král napadl Rusko. A navrch přidali „papír“ s pozměněným textem alianční úmluvy. O Hannoveru v něm nebyla ani zmínka, zato carská armáda měla být nasazena výlučně proti Prusku.

Třebaže Bestužev dále trval na spolupráci s Velkou Británií, jeho zástupce, dvaatřicetiletý hrabě Michail Illarionovič Voroncov, sloužící ruské panovníci od čtrnácti let, pozvolna odsouval stárnoucího kancléře do pozadí. To vše s přispěním Alžbětina favorita, osmadvacetiletého příslušníka klanu hrabat Šuvalových Ivana Ivanoviče. Imperátorka, která se na začátku své vlády scházela s Bestuževem na hodinu týdně, se s ním nyní už téměř nevidala a jeho reporty ji obtěžovaly. Zato se o všem radila se svým o osmnáct let mladším milencem. Ten těžil z toho, že jeho „napůl blázen a věčně opilý“ bratranec, šestačtyřicetiletý „Mogul“ Alexandr Ivanovič Šuvalov, řídil tajnou policii. Navíc Alexanderův o rok mladší bratr Petr Ivanovič se jako nejvlivnější člen „vládnoucího senátu“, tedy kabinetu, pasoval na prvního ministra a jako *general en chef* na vrchního velitele armády. Alexander a Petr Šuvalovovi spolu s Voroncovem tvořili pověstný trojlístek obklopující a ovlivňující Alžbětu ještě ve chvíli, kdy ji regentka Anna Leopoldovna málem poslala do kláštera, aby se jí zbavila, jak bývalo v Rusku tradicí.

Depeše z Versailles, znamenající náznak obratu, přišla do Hofburgu v noci z 12. na 13. ledna 1756. Ludvík XV. „nám navrhl plnou neutralitu v případě, že mezi Anglií a Francií vypukne v Evropě válka“, neskrýval potěšení Kounic, byť „francouzský návrh doprovázely málo příjemné podmínky“. Navíc to byl jen první krok. Jako další si Kounic představoval obranný pakt. K tomu se však na francouzském dvoře neměli. Tajná konference, která se sešla v Hofburgu o deset dnů později, probíhala bouřlivě. Nejvíce bylo slyšet říšského vicekancléře Rudolfa Josefa hraběte Colloredo-Waldsee. Pán na Opočně, patřící do okruhu přátel císaře Františka Štěpána Lotrinského, apeloval na to, aby se nepodléhalo francouzské „chiméře“. Kounic odrážel jeho námítky tím, že Britové Rakousko

Ruská carevna Alžběta I. Petrovna.

vždy jen využívali, zatímco nyní to bude jinak. Na druhé straně s Colloredem souhlasil, že nesmí dojít k narušení vazeb s Ruskem, figurujícím toho času na francouzském seznamu nepřátel.

Pokud Friedrich II. podpisem „konvence o neutralitě“ německých zemí z 16. ledna 1756 nechtěl ve Westminsterském paláci nikoho rozčítit, příliš se mu to nepovedlo. Další olej do ohně přilily *Berlinischen Nachrichten*, tlumočící oficiální postoje pruského dvora tvrzením, že k uzavření smlouvy došlo proto, že by se „v Americe vzniklý neklid mohl snadno dále šířit a z toho povstávající válečný oheň by mohl nakonec zasáhnout i evropské státy“. Proto je třeba zamezit „některým cizím mocnostem, ať už by jejich záminky mohly být jakékoli, aby nechaly do Německa napochodovat své jednotky“.

Friedrich II. se domníval, že nebezpečí války na kontinentu touto „konvenčí“ výrazně pokleslo. Stejně jako britský první ministr i on – ovlivněn zprávami vyslance Knyphausena – věřil, že osamocená Francie se ničeho neodváží.

Marie Terezie později řekne britskému vyslanci Keithovi, že ji westminsterská smlouva „zasáhla jako mrtvice“. Prý tomu v první chvíli nechtěla uvěřit. A to nevěděla, že Newcastle se vyjádřil v tom duchu, že se „uherská královna“ nyní neodváží „žádné lumpárny“. Myslel tím společnou akci Rakouska s Ruskem

proti Berlínu. A jako kdyby to nestačilo, Keith měl Marii Terezii vysvětlit, „jak absolutně nutné“ je, aby se usmířila s pruským králem.

Zatímco „se francouzští ministři [...] tváří, jako kdyby je to nijak zvlášt' nezneklidňovalo“, jak hlásil vyslanec Starhemberg, státní tajemník pro zahraničí Rouillé se mu přiznal, že „mu tato událost lhostejná není“. Ve Francii si znovu rychle vzpomněli na to, jak je „braniborský kurfiřt“ za války o rakouské dědictví dvakrát hodil přes palubu jako nepotřebný balast. A teď takový podraz právě ve chvíli, kdy měla být prodloužena alianční smlouva. Třebaže Friedrich II. přesvědčoval vévodu de Donziois, že se na jeho vztahu vůči Francii nic nemění a že westminsterská konvence poslouží klidu na kontinentu tím, že drží na uzdě Rakušany a Rusy, což je i v Ludvíkově zájmu, ten to cítil jinak. Nepomohly pokusy pruského vyslance „lichotit“ Madame de Pompadour „všemi způsoby“ a ani to, že se westminsterská konvence nevztahovala na Jižní Nizozemí, čímž Friedrich II. spolu s Newcastlem toto rakouské dominium předhodili Francii jako potenciální odpustek. Friedrichova poznámka, že korunované hlavy mohou uzavírat smlouvy bez pozhennání jiných, byla pro Ludvíka už jen poslední kapkou. Přesto akceptoval výměnu vyslanců v Berlíně. Na Friedrichovu žádost přijede do Berlína Guy Louis Henri markýz de Valory, který zastupoval Francii u pruského dvora po celou válku o rakouské dědictví. I on se bude snažit využít svého vlivu na Friedricha II. a napravit škody způsobené úmluvou z Westminsteru, ale probíhající *renversement des alliances* (převrácení aliancí) už zastavit nemohl.

*François-Joachim de Pierre de Bernis,
francouzský ministr zahraničí.*

*Charles Louis Auguste Fouquet
vévoda Belle-Isle, francouzský maršál
a pozdější ministr války.*

Nervózní Ludvík XV. nařídil ministrovi zahraničí, aby se do dialogu s Vídní vložil osobně. Jak moc se musel Rouillé přemáhat, naznačuje jeho poznámka, že „Prusko [je – pozn. autora] nezbytným francouzským spojencem a že bude třeba [...] dříve nebo později ho znovu objevit“. Třebaže maršál Belle-Isle rádil obnovit alianční smlouvu s Pruskem, dokud je ještě čas, král a státní rada to začátkem února odmítli. Krátce nato Ludvík vzkázal do Vídně, že kvůli klidu v Evropě a kvůli zájmům obou dvorů nelze váhat dlouho. „Rozhodující okamžik pro blaho Rakouska,“ přivítal francouzskou iniciativu Kounic, vidící „před sebou nejkrásnější vyhlídky pro oba dvory“. „Doufám, že nám naše spravedlivá věc přinese štěstí,“ nesdílel kancléřův entusiasmus abbé Bernis.

Dialog neprobíhal snadno. Zádrhelem se ukázal být případný francouzský útok na Hannoversko, což se Marii Terezii a Kounicovi přičilo kvůli vůdčímu postavení Rakouska ve Svaté říši římské (národa německého). Na francouzské lavírování zareagoval Kounic vydíráním. V polovině dubna pohrozil, že v případě odmítnutí by Marie Terezie mohla „přijmout za své anglické ideje“, což si přál vévoda Newcastle.

Nejmírnější ruský výraz na adresu Londýna zněl „být oklamán“. Pouhé dva dny předtím, než v polovině února do Sankt-Petěrburgu doputovala zpráva o uzavření westminsterské konvence, Alžběta, kterou náhle přešel její „revmatismus“, podepsala subsidiární smlouvu, na niž Britové dlouhé měsíce čekali. Když se však dozvěděla, že její alianční partner se za jejími zády bratříčkuje s Prusy, rozběsnilo ji to. Ze všeho nejdříve vynadala Bestuževovi a britského vyslance Hanburyho Williamse pasovala rovnou na zrádce a intrikána. Ambassadorovi knížeti Golicynovi do Londýna vzkázala, že dokud se jí nedostane z britské strany patřičného vysvětlení, nakolik je jejich postup v souladu s právě parafovanou smlouvou, nehodlá ji pokládat za závaznou.

Jednou z prvních ruských reakcí na britsko-pruskou alianci byl vznik „konference u nejvyššího dvora“. Tento oficiálně poradní orgán, ustanovený na Bestuževův popud v únoru 1756, měl hlavní úkol – postarat se o to, aby pruský král už „nebyl déle nebezpečím pro [ruské – pozn. autora] impérium“. Ze všeho nejdříve se sedm z osmi členů konference – vicekancléř Voroncov, bratři Šuvalovové, kníže Trubeckoj, hrabě Buturlin, admirál Golicyn a generál Apraxin – přes kancléřovy námitky a na základě posouzení „kolegia zahraničních věcí“ shodlo na tom, že smlouva s Anglií je fakticky mrtvá a že by bylo proti imperátorčině cti přijmout britské subsidie.

Krátce nato se profrancouzsky a prorakousky smýšlející Voroncov při schůzkách s vyslancem vídeňského dvora Miklósem Józefem hrabětem Esterházyem dozvěděl, že na obzoru se rýsuje aliance mezi Vídní a Paříží, k níž by se

Ruský vicekancléř Michail Illarionovič hrabě Voroncov.

Rusko mohlo připojit. To přesně zapadalo do pětibodového plánu, který konference schválila, a to včetně obnovení diplomatických vztahů s Francií. „Jakmile bude dosaženo dohody s vídeňským dvorem o válce proti pruskému králi, může se okamžitě zaútočit,“ spřádala plány nemocná Alžběta, ploužící se jako vlastní stín sály rozestavěného Zimního paláce. Vypadala tak špatně, že jí britský vyslanec, pětáctýřicetiletý velšský básník a satirik Hanbury Williams dával maximálně šest měsíců života s tím, že se žezla chopí spojenkyně kancléře Bestuževa, pětadvacetiletá velkokněžna Kateřina, manželka následníka trůnu Petra. Jinak též jeho sestřenice, původním jménem Sophie Friederika Augusta von

Anhalt-Zerbst, které Bestužev dohodil do postele svého čtyřiatřicetiletého sekretáře Stanislava Poniatowského, budoucího polského krále z Kateřininy milosti a otce její dcery.

První květnový den trio Rouillé–Bernis–Starhemberg na zámku prvně jmenovaného v Jouy-en-Josas podepsalo obrannou smlouvu a konvenci o neutralitě. Rakousko se v ní zavazovalo zůstat v případě války mezi Francií a Británií neutrální. Ve Versailles kalkulovali s tím, že bez pomoci Vídně se Britové do rizika střetu na kontinentu nepustí, takže válka bude omezena jen na kolonie a moře. Dojde-li však k útoku na jednu ze signatářských stran na evropské půdě, druhá jí poskytne čtyřiatřicetitisícový sbor nebo ekvivalentní finanční náhradu. Kdyby se Francie rozhodla napadnout Hannovera a Prusko v souladu s westminsterskou konvencí by podpořilo Británii, Paříž bude moci žádat Vídeň o pomoc. Kounic ve skrytu duše doufal, že k tomu nedojde. Nelíbila se mu představa francouzské armády v Říši, což vhnělo tamní nejen protestantská knížata do pruské náruče. Stejně tak francouzská státní rada vážně neuvažovala o tom pomoci Rakousku získat zpátky Slezsko. Podpisem takzvané versailleské smlouvy však ještě nic nekončilo. Hned následující den se Ludvík XV. dotázal, jak si ve Vídni všechno představují. Bude trvat do srpna, než si obě strany všechno vyjasní.

„Císařovna se bezhlavě vrhla do francouzské náruče. Je to jen a jen Kounicovo dílo,“ konstatoval britský vyslanec Keith po audienci u kancléře na Ballhausplatzu 9. května. Když se čtyři dny nato pokusil Marii Terezii přesvědčit, aby si svůj podpis ještě rozmyslela, uslyšel, že „nyní je jisté, [...] že starý systém neexistuje“. Anglie se nemůže divit nebo rozčilovat, že Rakousko jedná s Francií. Marie Terezie dle svých slov jen napodobila britský příklad. „Ať se však stane cokoli, dávám vám čestné slovo, že nepodepíšu nic, co by se stavělo proti zájmům Vašeho královského Veličenstva,“ ujistila britského vyslance o pár dnů později. Zato vůči ruské iniciativě ohledně útočného paktu zůstávala opatrná. Bezhlavý postup „by mohl všechno pokazit“, obával se Kounic. Navíc tu byl problém zvaný Polsko-litevská unie. Pokud Rusové chtěli válčit s Pruskem, museli projít přes její území. Rusko mělo od velké severní války právo do Polska a Litvy vstoupit. Ruští diplomaté proto ve Varšavě intenzivně vyjednávali o souhlasu a podmínkách. Poláci, kteří nebyli z něčeho takové ani v nejmenším nadšeni, toho moc udělat nemohli. Asi nejpřesněji to řekl polský primas. Na „republiku [Polsko – pozn. autora] se nahlíží [...] jako na neexistující, tudíž nemůže průchodu zabránit“. Jinak řečeno, čemu nelze zabránit, to je nutně strpět. Důležitý byl samozřejmě i souhlas Rakouska a Francie.

Rakouský kancléř čekal, jak se k myšlence společného postupu s Ruskem postaví král ve Versailles. Dobře věděl, jak Ludvík XV. o novém evropském

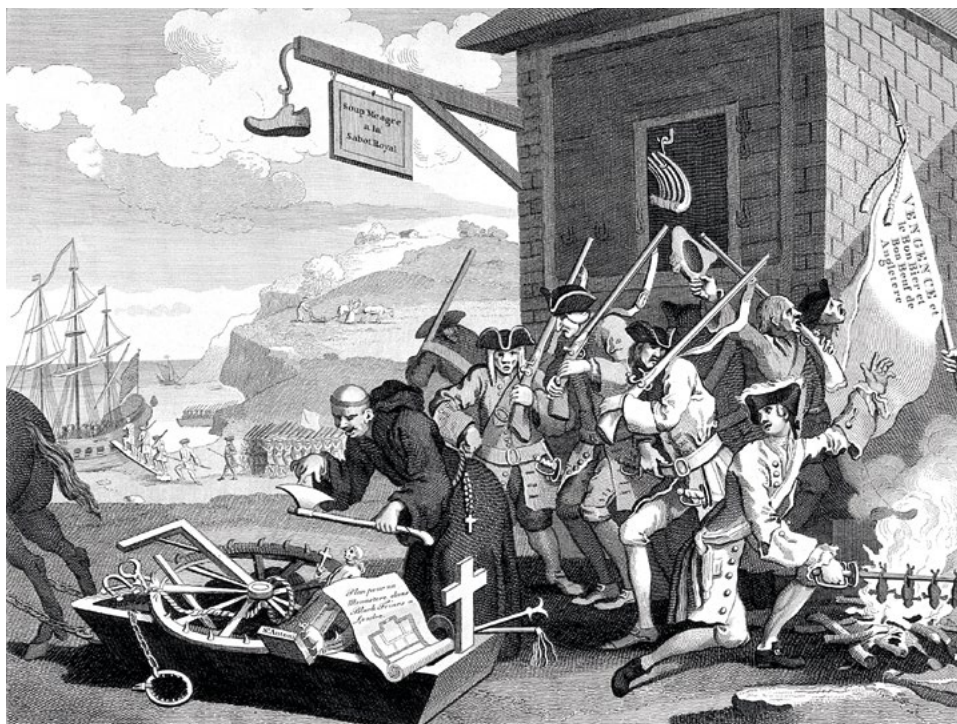
hráči smýšlí. Francouzský král si nepřál prolomení „východní bariéry“, *barrière de l'Est*. Jednačtyřicetiletý rakouský vyslanec v Sankt-Petěrburgu a „milovník krásy“ Esterházy, který svému synovi zanechá v důsledku stavby „uherských Versailles“ dluhy ve výši tři miliony osm set tisíc zlatých, proto dostal instrukce protahovat dialog s carevniným dvorem. To však Rusům nebránilo v tom, aby sprádali plány do budoucna. Podle nich bude Friedrich II. vrácen „do přiměřených hranic“, což Marii Terezii vrátí Slezsko a Alžbětě umožní získat Východní Prusko. To bude následně vyměněno s Polskem za účelem „zaoblení [ruských – pozn. autora] hranic“ a ukončení „dosavadních vlekokoucíh se těžkostí“. Sasové se za podporu v budoucí válce měli těšit na Magdeburg a Švédové, pokud se přidají, na část pruského Pomořanska.

„Jediným škrtem pera“ byl rozvrácen „systém vytvořený před několika stoletími.“ K něčemu takovému „je třeba být géniem, nebo imbecilem,“ komentovaly vznik rakousko-francouzské aliance noviny *Correspondance littéraire*, tlumočící ve Francii pruské názory. Zato Madame de Pompadour, považující podle hraběte Starhemberga francouzsko-rakouskou alianci za „své dílo“, byla „potěšena“ a Voltaire se podle vlastních slov netajil „drzostí“, že mu „ta smlouva vyhovuje“.

FRANCOUZSKÁ GASKONÁDA

„Zdá se, že Francie zvolila nejmoudřejší a nejjistější cestu, jak nás zničit. Sedí nečinně, a přitom nás drží za nehorázné peníze ve střežbu,“ tvrdil whigský politik a literát v jedné osobě, devětatřicetiletý Horace Walpole, syn bývalého státního tajemníka Roberta Walpolea. Skutečnost však byla jiná.

Hon na francouzská plavidla v Atlantiku na podzim 1755 stál Francii za pouhý měsíc sto lodí, dva tisíce šest set mužů a finanční ztráty ve výši tří set tisíc liber. V prosinci, kdy celkový počet zajatých lodí dosáhl tří set, Paříž zareagovala už zmíněným ultimátem. Britové ho v půli ledna 1756 šmahem zamítli a obě mocnosti tak byly zase o kus blíž válce. V únoru 1756 se objevily první zvěsti

Britská karikatura zobrazující, jak se Francouzi připravují na invazi do Anglie. Před hospodou „U Bídne polévky v králově dřeváku“ si katolický farář chystá katovskou sekeru a mučicí nástroje, zatímco jeden voják si pod vlajkou s nápisem „Pomsta! Dobré pivo a anglické hovězí.“ opéká na šavli žáby.

o přípravách na invazi do Británie. Ludvík XV. je údajně rozhodnut ji provést i za „cenu všech obětí“. Prý má připraveno čtyřicet tisíc mužů a „sto čtyřicet lodí v Dunkirku, muniční konvoj v Calais [...] a šest set prámů v přístavech v Bretagne a Normandii“. Velitel atlantického pobřeží maršál Belle-Isle těmito informacemi zásoboval britské diplomaty a špiony, jak jen to bylo možné. Ven ale prosáky i zprávy, že jeho kolega velící na středozemním pobřeží, maršál Louis François Armand Vignerot du Plessis vévoda de Richelieu, prasynovec velkého kardinála, chystá útok na menší z Baleárských ostrovů. Menorka, patřící Británii od roku 1708, představovala pro Francii permanentní hrozbu, a to jak pro obchodní přístav v Marseilles, tak vojenskou námořní základnu v Toulonu.

V Londýně nebrali tyto zprávy na lehkou váhu, tím spíše, že z šedesátitisícové armády měli na ostrovech jen pětatřicet tisíc mužů. Ani námořnictvo na tom nebylo dobře. Sužovaly ho epidemie, v první řadě tyfus, který zabil a vyřadil ze služby přes tři tisíce námořníků. Britové nezapomínali, že Ludvík XV. se útokem přes Kanál zabýval už o deset let dříve za války o rakouské dědictví. Mohl ho oprášit tím spíše, že ministr Rouillé se zasloužil o obnovu válečné flotily, což sejevilo jako malý zázrak. V tu dobu měla Francie sedmapadesát řadových lodí a dalších deset se stavělo, byť v porovnání s britskými plavidly, vyzbrojenými osmdesáti až sto děly, se v případě francouzských lodí s šedesáti kanony na palubách jednalo spíše o plavidla určená pro doprovod konvojů. O pár let později jich mělo být sto, tedy o sedm více, než měli Angličané, kteří „s námi [na moři – pozn. autora] zacházejí jako s pygmeji“, jak zatrpkle tvrdil bývalý státní tajemník pro zahraničí, starší bratr ministra války René Louis de Voyer markýz d'Argenson.

Newcastle se ze všeho nejdříve obrátil na Republiku spojených nizozemských provincií s žádostí o zapůjčení šesti tisíc mužů na obranu anglického pobřeží. Když Haag odmítl, bylo rozhodnuto stáhnout z pevniny více než polovinu „kontinentální armády“, 8600 hannoverských a 6500 hesenských vojáků. Zároveň s tím první lord admirality baron George Anson nařídil posílit flotilu ve Středomoří, kde v té době patrolovaly pouhé tři řadové válečné lodě.

Deset dalších vyplulo z Portsmouthu až začátkem dubna, tedy s měsíčním zpožděním způsobeným váhavostí vlády a pomalými přípravami. Jednapadesátiletý admirál John Byng, pověřený velením, nebyl touto misí nadšen. Řada lodí se nacházela v žalostném stavu. Protože se navíc část určených plavidel ještě nevrátila z moře domů, přidělili mu několik lodí z *Western Squadron* operující v „Britském kanálu“ a západním Atlantiku. Na místa chybějících, nemocných nebo mrtvých osmi set námořníků byli povoláni pěšáci. Byng, jehož otec to dotáhl na vrchního velitele *Royal Navy*, nestačil doplout ani do Gibraltaru, když se v polovině dubna u Menorky, fungující jako hlavní základna britských korzárů v západním Středomoří, objevilo 173 transportních plavidel doprovázených dvanácti řadovými loděmi a pěti fregatami toulonské eskadry. Do tří dnů

Francouzi obléhají pevnost St. Philip na Menorce.

bylo na souši poblíž bývalé ostrovní metropole Ciudadely čtrnáct tisíc francouzských vojáků. Veterán válek o španělské a rakouské dědictví maršál Richelieu se s nimi vydal na padesátikilometrový pochod napříč ostrovem k pevnosti St. Philip, chránící hlavní město Mahón. Komodor George Edgcumbe, hlídající v tamních vodách, na nic nečekal a uklidil všech pět válečných plavidel včetně trojice malých řadových lodí do Gibraltaru. Jen co odplul, posádka pevnosti potopila ve vjezdu do přístavu několik menších lodí a uzavřela ho řetězem. Vše řídil z postele, prý kvůli nemístnému pití, třiaosmdesátiletý baron William Blakeney, zastupující guvernéra, který se na Menorce nikdy neukázal. V pevnosti měl dva tisíce osm set mužů. Chybělo ale pětatřicet vyšších důstojníků, včetně velitelů všech čtyř tamních pěších pluků. Zato zásob a munice bylo tolik, že Britové mohli vzdorovat měsíce.

Obléhání probíhalo v režii francouzských dělostřelců. Třebaže navenek impozantní, pevnost nebyla v dobrém stavu, chránila ji však skála, na které stála. Richelieuovi zákopníci a minéři si s ní nedokázali poradit. Rozhodnout proto měla děla. Ostřelování bylo v plném proudu, když námořníci jedné francouzské fregaty 17. května zahlédli nepřátelskou eskadru – třináct řadových lodí, čtyři fregaty a jednu korvetu. Okamžitě byl informován markýz Roland-Michel Barrin de La Galissonnière, patrolující nedaleko s dvanácti řadovými loděmi a pěti fregatami. Obě flotily se dostaly na dohled hodinu před polednem 19. května, den poté co Velká Británie vyhlásila „válku Francii, jež ji tak nespravedlivě začala“.

Boj francouzských a britských lodí u Menorky.

Kvůli nepříznivému větru se Byng rozhodl střet neriskovat. Došlo k němu až následující den v půl třetí odpoledne.

Obě flotily pluly souběžně vedle sebe, při tom se k sobě pozvolna přibližovaly. Jakmile byly první lodě na dostřel, spustila děla. Britové prý s francouzskou čelní formací „docela špatně zacházeli“, jak francouzský admirál popsal počáteční fázi boje. Jenže pak se totéž podařilo jeho střednímu uskupení. Šestá loď v Byngově formaci, *Intrepid*, ztratila stěžeň. Dalšími zásahy poškozené britské lodě se musely navzájem vyhýbat, aby se nesrazily, takže nemohly palbu řádně opřevovat. Byng, držící se svou vlajkovou loď *Ramillies* za střední formaci, si toho všimnul asi po čtvrt hodině a dal signalizovat lodím vrátit se do původní formace, jedna loď za druhou. Zabralo to asi půl hodiny.

La Galissonnière rozpad britské formace nevyužil. Místo toho stočil svou flotilu mírně vlevo, dále od Bynga. Když se Britům podařilo obnovit formaci, Francouzi už byli příliš daleko. Výsledek dvouhodinového střetu byl nerozhodný, včetně ztrát. Třiačtyřicet mrtvých a osmašedesát raněných Britů oproti osmatřiceti zabítým a sto patnácti zraněným Francouzům. Byng poté čtyři dny křižoval u Menorky, ale nic nepodnikl. Nakonec se rozhodl pro návrat na Gibraltar. Na válečné radě oznámil, že se k Menorce vrátí, až bude flotila opět v pořádku.

Pevnost St. Philip vzdorovala pětadesát dnů. Richelieu, který postupně nasadil sto čtyřicet těžkých děl a moždířů, zkusil 27. června dvě hodiny před

půlnocí generální útok. Dvě stě Francouzů padlo, pět set jich bylo zraněno, oproti dvaceti zabitým a třiceti zraněným obráncům. Třebaže ztráta tří redut, stovky mrtvých a téměř tři set sedmdesáti raněných nebyla fatální, viceguvernér Blakeney následující den kapituloval pod příslibem svobodného odchodu.

Francii stála Menorka vedle nemalých finančních nákladů osm set životů a dva až tři tisíce raněných, a to včetně vítěze nad Byngem. Bývalý guvernér v Nové Francii, jeden z francouzských *jestřábnů* admirál La Galissonnière zemřel na triumfální cestě do hlavního města. Jediným skutečným ziskem bylo dvě stě čtyřicet děl s velkými zásobami munice. Dobytí Mahónu, kterého se Richelieu podle Madame de Pompadour zmocnil, „jako když svádí ženu“, se zapsalo do historie i jinak, a to slavnostní večeří, kdy se na stole poprvé objevila studená omáčka ze smetany a vajec, nazvaná na počest vítězství *mahonaise*.

Výsledek boje u Menorky, o němž se Londýn dozvěděl z La Galissonnièrova hlášení, které přivezli španělští diplomaté, Británii otřásl. Lord kancléř, pětadesátiletý přítel vévody Newcastla hrabě Hardwicke, se v první chvíli dokonce domníval, že válka je prohraná.

Velení nad středomořskou flotilou převzal Edward Hawke, zaměstnaný do té doby odchytem francouzských plavidel. Byng, jeho zástupce a velitel

Menorka jako utatá tlapa britského lva.

Poprava admirála Bynga. Pásku přes oči si nechal zavázat, aby neznervóznil vojáky, kteří ho měli zastřelit. Stalo se tak v momentu, když pustil šátek z ruky.

Gibraltaru byli povoláni domů, kde se noviny předháněly v líčení debaklu a kde na ulicích hořely oběšené loutky představující neúspěšného admirála. Když se k tomu přičte obsazení Korsiky francouzskými vojáky a hladové bouře ve střední Anglii a Walesu, Newcastle a Byng byli doslova na odstřel. „To nebyl dobrý začátek,“ glosoval Friedrich II. počínání svého nového spojence.

Třebaže Newcastle uznával, „že to není fér, nechávat celou porážku na Byngovi“, admirála čekal vojenský soud. A protože i Jiří II. bude trvat na exemplárním trestu, nepomohou ani intervence vévody Richelieua nebo Voltaira, natož nového prvního lorda admirality Richarda Grenville-Templa a jeho švagra, „prvního muže“ nové vlády Williama Pitta. Jiří II. je oba nesnášel, což Byngovi – souzenému za nedbalost – v králových očích rozhodně nepomohlo. Zato Byngův zástupce Temple West se dočkal povýšení. „V té zemi je dobré čas od času zabít admirála pro povzbuzení těch ostatních,“ zněl Voltairův nekrolog věnovaný Byngovi, zastřelenému na zadní palubě lodi *Monarche* v Porthsmouthu v polovině března 1757.

To už všichni věděli, že pověsti o invazi byly jen zdařilou francouzskou „gaskonádou“ na odlákání pozornosti od akce na Menorce. S postupem času se ukáže, že její obsazení Francii nic nepřineslo. Britové nejenže nezačali ihned vyjednávat o míru, ale ani Španělsko se nedalo nabídkou ostrova za vstup do války vylákat ze své ulity. V Londýně se navíc snažili, aby si proti sobě Madrid nepoštváli. Britské lodě nesměly zajímat španělská plavidla, a to i když mířila do Francie. A španělští námořníci zajatí na francouzských lodích dostávali svobodu, zato Francouzi putovali do zajetí bez naděje na výměnu.

SOUSEDSKÁ NÁVŠTĚVA

„Může mi u oltáře přísahat, že by chtěla být mou přítelkyní, věřil bych jí to jen tak dlouho, dokud nenajde příležitosti a vhodný okamžik, aby mi uškodila,“ vysvětloval Friedrich II., proč musí být rychlejší než „uherská královna“, přející si „redukci braniborského domu na původní status malé, nanejvýš druhořadé mocnosti“. Svůj plán shrnul už před čtyřmi roky v *Politických snech*. Prusko se mělo zakulatit vedle Předních Pomořan a Západního Pruska především o to „nejnutnější“, o prosperující Sasko. Z tohoto důvodu by Marii Terezii „velice rád [...] urval Čechy“, aby je nabídl saskému kurfiřtovi Friedrichu Augustovi jako náhradu za jeho zemi. Tím by vytvořil nárazníkové pásmo mezi Pruskem a oslabeným Rakouskem. Britského vyslance Andrewa Mitchella přitom ujišťoval, že nemá v plánu žádnou invazi na Moravu nebo do Čech. „Jediný muž nebude poslán do Slezska a jediné, co nařídil, bylo postavit palisády a umístit do tamních pevností děla,“ tlumočil Mitchell do Londýna, co se mu pruský král snažil namluvit. Jak uváděl, Friedrich II. je s to mít do čtrnácti dnů ve Slezsku čtyřicet tisíc mužů a brzy zvýšit jejich počet až na devadesát tisíc.

Vedle verbování mu to umožňoval v první řadě kantonální systém, v jehož rámci 5000–8000 rodin dodávalo muže do jednoho pěšího pluku. V případně jízdního pluku se jednalo o 2000–3000 rodin. Neplatilo to úplně pro všechny. Vyňati z něj byli studenti, prvorození synové sedláků, dělníci v manufakturách, šlechtici a také obyvatelé hlavního města. Zato určení poddaní museli každoročně absolvovat dvou až tříměsíční výcvik, takže mohli být povoláni kdykoli. Nejprve se počítalo s devíti tisíci záložníky na pluk, později jejich počet stoupl na dvojnásobek. Friedrich II. disponoval v době míru armádou v síle 126 000 mužů. Po mobilizaci jich do konce srpna bude 144 260. Zatímco v roce 1740 připadal jeden voják na sedmadvacet obyvatel pruské monarchie, nyní to byl jeden muž v uniformě na čtrnáct „duší“. Přitom evropský průměr představoval jeden ke stu. Například ve Francii to bylo jeden ku sto pětáctřiceti a ve Velké Británii dokonce jeden ku třem stům deseti.

Pruskou pěchotu tvořily čtyři gardové pěší pluky, devětadvacet granátnických praporů, čtyřiatřicet mušketýrských a šestnáct fyzilírských pluků o dvou praporech. Pluk čítal 1832 mužů. Mušketýři byli vyšší postavy. Zatímco fyzilírské a granátnické prapory měly předepsaný stav 750, granátnické 634 mužů. Speciální složkou byl „frei-corps“, 176 polních myslivců určených k boji jako

lehká pěchota. Navíc tu bylo ještě posádkové vojsko, necelých 21 300 mužů v šestadvaceti praporech.

Třináct kyrysnických, dvanáct dragounských a deset husarských pluků, to byla pruská kavalerie. Zatímco pluky těžké jízdy měly po pěti eskadronách čítajících 178 mužů, husarské pluky měly devět eskadron, každá o 115 mužích. Výjimku představoval elitní kyrysnický pluk *Garde du Corps* se třemi eskadronami.

Jen ten, kdo má „krásnou a silnou armádu a prostředky na její udržování“, je „respektován svými nepřáteli“, kvitoval manžel Marie Terezie císař František Štěpán Lotrinský s radostí rozhodnutí nejvyšších velitelů v únoru 1748 vytvořit moderní stoosmitisícovou armádu. Když se k tomu připočte, že peníze na její financování – čtrnáct milionů zlatých ročně – sliboval získat svými reformami šéf veřejné a finanční správy, saský šlechtic Friedrich Wilhelm hrabě Haugwitz, kterého Marii Terezii podle jejích vlastních slov „poslala Prozřetelnost“, vše se mohlo z rakouského hlediska zdát na dobré cestě. Následná centralizace správy a financí v květnu 1749 měla dovolit navýšit stav vojska až na 152 000 mužů. Byť tento plán zůstal zčásti na papíře, císařské ozbrojené síly prošly za uplynulá léta velkou proměnou. Inspirací byla pruská armáda. „Nejlépe vycvičená ve zbrani, obratná v pohybech, vynikající v rychlosti palby a vybavená početným dělostřelectvem.“

„Pro toto dílo“ se ukázal být podle Marie Terezie „neobyčejně schopný a k tomu zrozený“ Leopold Joseph hrabě Daun, autor předcházejících slov o Prusech. Ve Wiener Neustadtu byla otevřena kadetka, kde se sto mladých šlechticů a sto synů zasloužilých důstojníků vedle jízdy na koni, šermu a tanci vzdělávalo v zeměpise, geometrii, historii, náboženství, dělostřelecké vědě a cizích jazycích včetně češtiny. Ve Vídni vznikla *Militär-Pflanz-Schule* pro chlapce od sedmi do čtrnácti let jako příprava pro studium na akademii. Další škola vzdělávala budoucí inženýry, ženijní důstojníky. Důstojníci si měli uvědomit, že „vojenství“ není „žádným cechovním řemeslem“. Wenzel Joseph kníže Liechtenstein se zasadil o budování dělostřeleckého sboru a vzdělání jeho příslušníků. Zavedení *Exerzitii und Verhaltens-Regulament* odstranilo starou bolest – do té doby panující zmatek ve výcviku. Pěšáci byli nyní do nejmenšího detailu drilováni v provedení každého povelu – od pochodu, střelby až po parademarš.

Díky vyššímu výběru daní v „dědičných zemích“ připadlo na armádu sedmáct milionů zlatých. Jenže na válku to bylo málo. Státní dluh ovšem dosáhl do roku 1756 výše sto osmnáct milionů zlatých (devětapadesát milionů tolarů) a podle odhadu dvorské válečné rady bylo jen na defenzivní válku s armádou o sto dvanácti tisících mužů ročně třeba osmadvacet milionů. A tak zatímco Haugwitz a ostatní dostali pokyn získat prostřednictvím daní ještě „několik

milionů“, dalším zdrojem peněz budou domácí a zahraniční půjčky, v první řadě od janovských bankéřů.

Achillova pata se vedle peněz skrývala v systému povinných odvodů. Každá země impéria měla dodat stanovený počet mužů, většinou vesničanů, ale i příslušníků nižších městských vrstev, k čemuž se zvláště šlechta, která musela tuto „daň krve“ odvádět, nestavěla s nadšením. I proto se i nadále využívalo verbování, které prováděli erárem placení komisaři. Nevyšly ani pokusy vytvořit stále miliční vojsko, které by posloužilo jako rezerva.

Císařskou armádu tvořilo padesát čtyři řadových pěších pluků, z toho čtyřicet tři „německých“, včetně šesti „zemských“ z Itálie a Jižního Nizozemí, a jedenáct „uherských“. V řadových pěších plucích – z nichž čtyřiačtyřicet mělo mít 2408 a deset 2000 mužů – nejméně deset tisíc vojáků scházelo. Mnohem lepší situace panovala u jedenácti hraničářských pluků. Ty měly po 4080 vojáků. Protože jejich primární úkol spočíval v obraně „turecké hranice“, na jiná bojiště mohla být ročně povolána jen třetina mužů. Jediným sborem, jenž si pro velký zájem mohl muže dokonce vybírat, byl ten dělostřelecký.

U kavalerie byla situace o něco lepší než u řadové pěchoty. Scházely asi tři tisíce mužů. V osmnácti kyrysnických a dvanácti dragounských plucích, které

Rakouští granátníci z pluků Los Rios, Waldeck a Wurmbrand.

měly předepsaný stav 818 a 817 mužů, chybělo v průměru mezi osmdesáti až stem jezdců. Obdobně to vypadlo u deseti husarských pluků, jež měly mít každý 615 mužů. Navíc jezdecké pluky trpěly podstavem koní, který činil v průměru sto šedesát zvířat na pluk. Naproti tomu plné stavy měly čtyři hraničářské jízdní pluky, čítající dohromady tři tisíce jezdců.

Velkým problémem rakouského eráru byla munice, a to jak pro pěchotu, tak pro děla. Navíc chyběly *feuersteine*, pazourky do flint. To vše bylo třeba nakoupit a vyrobit.

Jinou slabinu představovala generalita. Zatímco Evžen Savojský mluvil svého času o „lenosti“ nejvyšších důstojníků, maršál Daun si nebyl jistý jejich schopnostmi.

Pruský král „drží své jednotky neustále připravené zaútočit na toto království během několika dnů“, varoval dvorskou válečnou radu ve Vídni vojenský velitel Prahy maršál Maximilian Ulysses hrabě Browne ve svém dopise z 24. června.

Protože podle Kounice neměla být Friedrichovi II. „dána jediná záminka“ k obvinění Rakouska z válečných příprav, v létě 1756 bylo k dispozici necelých 67 000 mužů z celkového počtu 177 444. To také Marii Terezii sdělil její osobní tajemník Ignaz baron Koch, kdysi pravá ruka prince Evžena Savojského v zahraničních záležitostech. Následovalo rozhodnutí rychle vytvořit druhou armádu v síle čtyřicet až padesát tisíc mužů. S případným útokem na Prusko se proto počítalo až na jaře 1757. Friedrich II. se tyto podrobnosti dozvěděl od holandského vyslance v Rusku.

Pruský „povýšenec [...] rozněcuje plameny velké války“, vymýšlí „nějaké šílenství“, hlásala do světa ruská imperátorka, slibující svým spojencům, že jim v případě Friedrichovy agrese pomůže. Nebude to ale hned, nejprve bude třeba dát ruskou armádu dohromady. V době míru to mělo být 240 000, za války 437 832 mužů. Při pohledu na statistiky představovala neskutečnou sílu. Jenže skutečnost byla diametrálně odlišná.

Friedrich II. nehodlal čekat, až budou nepřátelé připraveni. Jeho armáda byla pokládána za nejlepší na světě. V uplynulých letech také naspořil značné sumy peněz, takže neexistoval jediný důvod, proč marnit čas. Patnáct a půl milionu tolarů „válečného pokladu“ mu podle vlastního odhadu mělo stačit na několik let. Armádu rozdělil na tři části. Pod svým velením si ponechal 61 500 mužů. Do Slezska se přesune šestadvacetitisícový sbor maršála Kurta Christopha hraběte Schwerina. Na východě měl Prusko chránit před Rusy maršál Hans von Lehwaldt s 28 450 muži. Koncem června francouzský vyslanec markýz Valory varoval Friedricha II., že pokud na Marii Terezii zaútočí, jeho král, „její spojenc, se bude cítit zavázán jí pomoci“.

Marie Terezie při vojenské přehlídce.

„Ze dne na den se vidím na hraně rakouského a ruského útoku,“ psal Friedrich II. začátkem července své sestře Luise Ulrice – provdané za švédského krále – v naději, že se jeho slova dostanou na veřejnost. Všichni měli věřit, že „jedná výlučně v sebeobraně“, že byl dohnán ke kroku, který shrnul do čtyř slov: *besser praevenire als praeveniri*. (Lepší předběhnout než být předběhnut). Společně s touto ideologickou ofenzivou nařídil v polovině července vyslanci Klinggräffovi, aby si promluvil s rakouskou „sestřenkou“. Jako záminku využil přesun jednoho uherského pěšího pluku do Čech. „Musím vědět, zda jsme ve

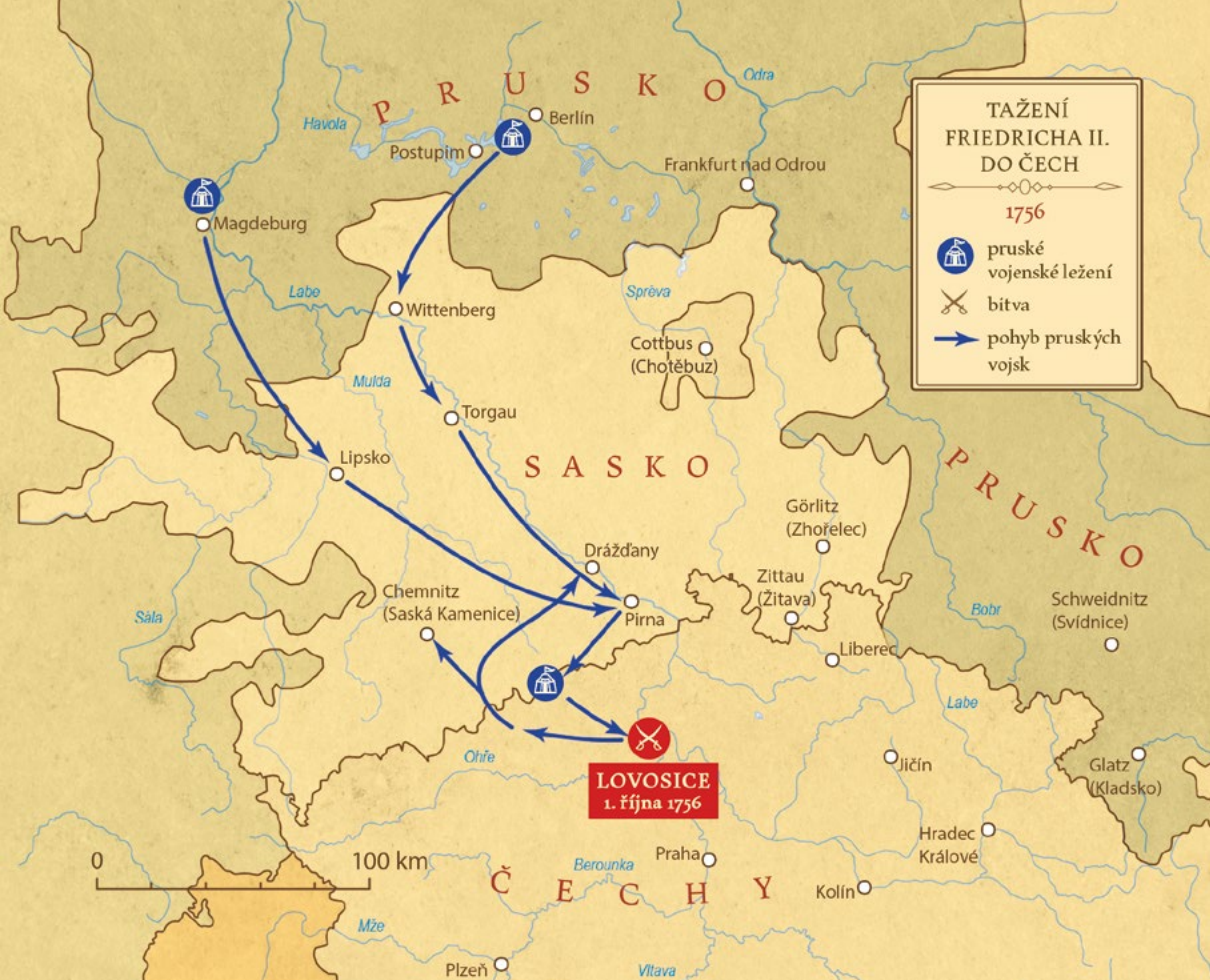
válce, nebo v míru,“ naléhal Friedrich II. na ambasadora, který měl Marii Terezii zároveň ujistit mírovými úmysly svého krále.

Když pár dnů nato před „skutečně tajným válečným, státním a kabinetním ministrem“ Heinrichem hrabětem Podewilesem nadhodil, že nejlepší by bylo na nic nečekat, narazil na námitku, že to jen urychlí formování trojkoalice namířené proti němu. Opatrný Podewils radil dále zbrojit, a přitom se snažit o zprostředkování míru mezi Francií a Británií. „Adieu, pane plaché politiky,“ zpražil král prvního ze dvou ministrů svého „kabinetu“. O další tři dny později během rozhovoru s britským vyslancem Mitchellem ukázal na portrét Marie Terezie se slovy: „Tato dáma chce válku. Dobrá, má ji mít.“ Maršálu Keithovi, pobývajícimu na léčebné kúře v Karlových Varech, napíše v dopise, kterým ho odvolával z dovolené, že „karlsbadský vzduch už není pro Prusy zdravý“.

Friedrich II. pokládal situaci za více než příhodnou. Soustředování ruské armády u západní hranice, o němž ho v druhé polovině června informoval britský vyslanec v Sankt-Petěrburgu, bylo přerušeno. Carevnini generálové usoudili, že na tažení už je pozdě, a tak rozhodli vše odložit na následující rok. Ani Francouzi na tom nebyli o mnoho lépe. Z těchto stran tedy nebezpečí nehrozilo. Nařídil proto urychlenou mobilizaci. Pluky na ni dostaly pouhých šest dnů.

Marie Terezie přijala pruského vyslance Joachima Wilhelma von Klinggräff 26. července. Přesuny svých vojáků, které začaly deset dnů předtím, vysvětlila kritickým stavem evropské politiky. Sdělila mu, že Vídeň nemá v úmyslu nikomu ublížit. Friedrich II. nato začátkem srpna vzkázal do Vídně, že ví o 120 000 Rusech a 80 000 císařských vojáků připravených zaútočit na Prusko. Žádal proto Marii Terezii, aby ho ujistila, že tento nebo příští rok k ničemu nedojde. Žádná útočná aliance mezi Vídní a Sankt-Petěrburgem neexistuje, zprávy o ní jsou vymyšlené, odpověděl Kounic 21. srpna. Friedrich II. obratem o čtyři dny později odepsal, že stáhne své vojáky, dostane-li se mu ujištění, že se nestane obětí agrese. Napsal také do Ruska. „Její Veličenstvo je pruským králem opravdu uraženo,“ zněla odpověď, aby bylo jasné, že Alžběta se nebude s „tím chlapem“ zahazovat.

Stupňující se napětí vedlo k průlomů mezi Vídní a Paříží. Kounic a Bernis se urychleně domluvili na základních bodech spolupráce, jak to začátkem května žádal Ludvík XV. Marie Terezie dostane ročně subsidie ve výši dvanáct milionů zlatých, což bylo třicet milionů livrů. Francie zároveň připraví pomocný pětadvacetitisícový sbor, který vyšle do „Německa“. Vídeň a Paříž budou spolupracovat, až dojde k volbě nového polského krále. Zároveň bylo dojednáno, že vévoda Filip Parmský nedostane Rakouské Nizozemí výměnou za své italské državy, stejně jako Francie nebude jednat s Británií, dokud Marie Terezie nezíská Slezsko a Kladsko. Shoda panovala i v tom, že v případě smrti bezdětného Ferdinanda VI. usedne na španělský trůn jeho nevlastní bratr Karel vládnoucí

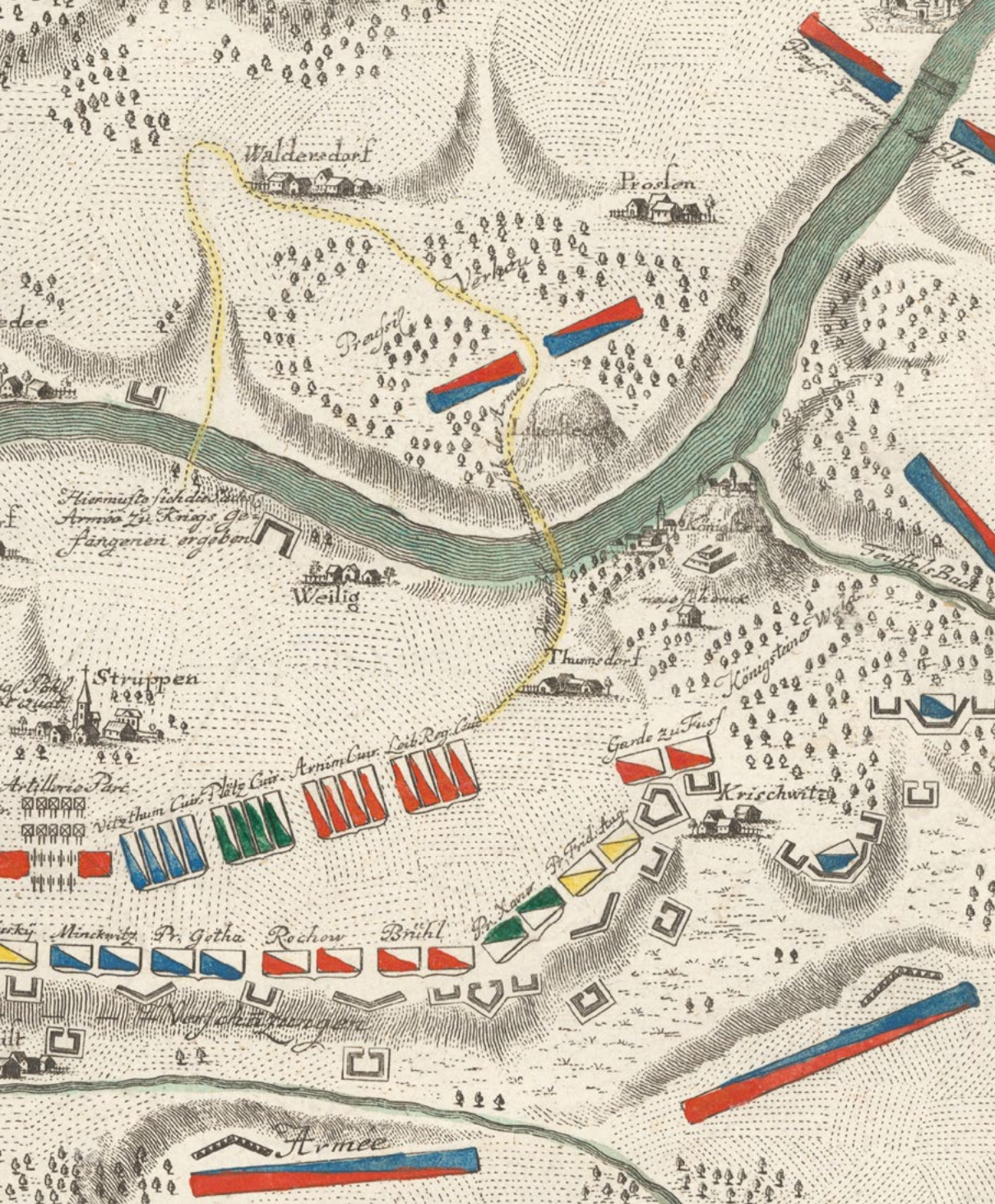

v Neapoli. Jeho království Obojí Sicílie dostane Ludvíkův zeť Filip Parmský. Jeho italská dominia případnou Vídní. Jednalo se o účet bez hostinského, protože neapolský Karel VII. odmítl na něco takového přistoupit. Každopádně v Itálii měl být zachován klid, aby se Rakousko mohlo soustředit na válku a nerozptylovalo ho neustálé soupeření se Španěly v tomto teritoriu.

Hodlám „navštívit svého tlustého souseda“, napsal Friedrich II. 28. srpna sestře Wilhelmině do Bayreuthu. Už nedodal, že bez pozvání. Za pár hodin byli první z jeho dvašedesáti tisíc mužů v Sasku.

Kurfiršské armády se neobával. Už dříve ji nazval „nesmělou kapelou, sentimentální a přelázanou“. Jak dodával, špatně placení Sasové se po prvním výstřelu otočí, ukáží zezadu knoflíky na kabátech a půjdou domů vyrábět porcelán. V tom by s ním souhlasil i saský legační rada pro zahraničí Ferdinand Ludwíg von Saul tvrdící: „Jsme tak slabí, že nikoho neohrožujeme.“

Prusové postupovali třemi směry. Friedrich II. táhl podél Labe od Magdeburgu a přes Wittenberg. Jeho švagr Ferdinand vévoda Brunšvicko-Wolfenbüttelský (Braunschweig-Wolfenbüttel) mířil od Halle k Lipsku a Chemnitz (Saská Kamenice), zatímco August Wilhelm vévoda Brunšvicko-Bevernský (Braun-

nech Hansi Friedrichovi von Maltzahn s tím, že hodlá odzbrojit saskou armádu, aby mu nevpadla do zad při boji s Rakušany jako v létě 1744. Jen několik hodin předtím saský první ministr Heinrich hrabě Brühl napsal vyslanci do Francie: „Můžeme se domnívat, že mír bude zachován.“ Pak odjel s kurfiřtem Augustem

Friedrichem na lov. Po jejich návratu se ohlásil Maltzahn, aby je informoval, že Friedrich II. táhne přes Sasko do Čech.

„Až se přiblíží zima, může mít v Čechách dobré kvartýry, což rozvrátí finance ve Vídni a možná přivede tamní dvůr k většímu rozumu,“ charakterizoval úmysly pruského krále vyslanec Mitchell, zatímco Sasové ustupovali bez jakéhokoli odporu k Pirně na levém břehu Labe do trojúhelníku tvořeného pevnostmi Königstein a Sonnenstein a vesnicí Langenhennersdorf. Maršál Friedrich August hrabě Rutowski se zkušenostmi z války o rakouské dědictví do tohoto „nenapadnutelného“ postavení soustředil téměř celou armádu, přes 18 500 set mužů. Doufal, že by

Friedrich II. mohl jen „přátelsky“ projít kolem. Na to spoléhal i saský kurfiřt Friedrich August, který se společně s Brühlem a svými syny Xaverem a Karlem třetí zářijový den k armádě připojil. Po Friedrichově výzvě, aby vyhodil Brühla, přešel na pruskou stranu a vyslal své pluky společně s pruskými do Čech, se saský vládce zavřel v Königsteinu a čekal, jak se vše vyvine. Friedrichovi II. vzkázal, že protestuje proti jeho „lupičskému vpádu“.

„Důvody, které vedly Jeho Veličenstvo k útoku do Saska“, osvětlily světu *Berlinischen Nachrichten*. „Zákony války“ a „bezpečnost vlastní země“ ho donutily „předejít [...] nebezpečným úmyslům“ z rakouské strany. Zatímco ve Versailles vběhla Pépa – jak se někdy říkalo následníkově manželce, pětadvacetileté Marii Josefě Saské – do ložnice svého tchána jen v županu, aby si na pruského krále postěžovala, v Británii vyvolal vpád do Saska nadšení. Friedrich II. se nemusel obávat, že ve Whitehallu by s jeho jménem spojovali „odporný titul agresora“. Přesto se v Drážďanech, kde se už po svém bavili jeho vojáci, pídil po dokumentech z tamního archivu. Měly evropským dvorům dokázat, že kurfiřt, a zvláště jeho první ministr Brühl, kterého bytostně nesnášel, proti Prusku „sprádali intriky“. Ve skutečnosti Sasové zůstávali neutrální a spoléhali vedle smluv s Ruskem a Rakouskem na dobré vztahy s Francií, posílené sňatkem dcery Friedricha Augusta s francouzským následníkem. Friedrichovy muže nedokázala před vstupem do archivu zastavit ani sama kurfiřtova manželka Marie Josefa, sestřenice Marie Terezie, která v hlavním městě zůstala.

*Hrabě Heinrich von Brühl,
první ministr Saského kurfiřtství
a Polského království.*

Dva dny po obsazení Drážďan se všech jedenáct pěších a šest jízdních saských pluků, čítajících v případě pěchoty každý 1104 a u jízdy 514 mužů, ocitlo v pasti, do níž samy vlezly. Podle saské válečné rady bylo „na ústup do Čech víceméně pozdě“. „Je morálně nemožné zaútočit na ten zatracený tábor, aniž bychom obětovali několik tisíc statečných lidí, navíc s nejistým výsledkem,“ konstatoval Friedrich II. s tím, že počká čtyři dny. Zatímco na pruské straně, jak vzpomínal jeden z vojáků, „si každý mohl vzít, co chtěl, dokonce víc, než mohl zaplatit, maso, máslo, sýr, chleba, všemožné ovoce a zeleninu“, nepřátelé na tom byli přesně naopak. Už 5. září první ministr Brühl psal do Vídně, že jim „již dnes začaly docházet potraviny“. Friedrich II. navíc stihl zabavit „všechny pokladny“ uložené v Drážďanech a saským poddaným zakázal jejich panovníkovi a armádě cokoli dodávat. Očekával, že se Sasové vzdají a že jejich pluky jednoduše začlení do své armády. I proto nechtěl bojovat. Prvním mrtvým této války ve střední Evropě se tak až 21. září stal jeden pruský husar, který se odvážil až k saskému opevnění. Zatímco jeho pistole při výstřelu selhala, flinta saského fyzilíra nikoli.

Jenže Friedrich August se nehodlal vzdát. Jeho nadějí byl maršál Browne a jeho armáda rozmístěná v Čechách a na Moravě, kde velel dědic náchodského panství generalfeldzeugmeister Octavio Aeneas kníže Piccolomini. Před šestnácti roky bylo na Brownovi zastavit pruský vpád do Slezska, nyní se od něj čekalo totéž v Čechách. Teď měl navíc tahat Sasy z bláta. „Deset dnů jsem je vyzýval, aby se stáhli do Čech. Nedbali na moje rady a na moje slova došlo,“ neodpustil si poznámku tento padesátiletý Ir narozený v Basileji, manžel Marie Filipíny z Martinic a spřízněný jak s nejvyšším českým kancléřem Filipem Josefem hrabětem Kinským, tak se saským prvním ministrem Brühlem.

DOSTATEČNĚ DOBRÉ

LOVOSICE, 1. ŘÍJNA 1756

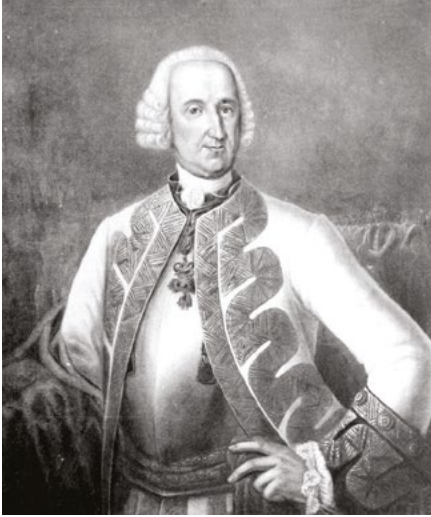
„Ti chlapi si oblékli špatnou látku,“ prohlásil Friedrich II. na adresu císařských v polovině září. Už nehodlal ztráčet u Pirny čas, až se Sasové uráčí kapitulovat. Ponechá tu menší část armády – přibližně jedenáct tisíc mužů – a všechny stany, aby se Sasům zdálo, že Prusů nebylo, a se zbývajícími pluky pronikne koncem září do Čech, jak měl už dávno v plánu. Představoval si, že jeho předvoj postoupí až k Mělníku, aby měl plně pod kontrolou splavnou část Labe, která poslouží jako jeho hlavní zásobovací trasa, zatímco jeho pluky se následně rozmístí podél Ohře a přezimují tam.

„Nejsou-li jiné překážky na vaší cestě než nepřátelská armáda, [Vaše Veličenstvo – pozn. autora] by mohlo být pánem Čech během šesti týdnů,“ ubezpečí Friedricha koncem září Hans Karl von Winterfeldt – jeden z jeho nejbližších generálů, muž, který v Londýně dojednal westminsterskou konvenci. Jeho kolega, generálmajor Friedrich Wilhelm hrabě Borcke, se už mezitím v Drážďanech v souladu s královými představami staral o finance. Z šesti milionů tolarů daní vybraných ročně v Sasku si Friedrich přivlastní rovných pět. Bylo to v souladu s jeho „potěšením ponížít Sasko, nebo lépe řečeno ho přivést k úpadku“. S dluhem pětatřiceti milionů tolarů Sasko – čítající milion šest set třicet tisíc obyvatel – nyní ani nic jiného nečekalo.

Kounic si byl pruským „nenadálým útokem“ jistý nejpozději od poloviny června. Byla to ostatně jen otázka času. Dvorská válečná rada proto měla urychleně a co možná nejvíce doplnit stavy pluků a zařídit, aby se hlavně jízda přesunula z uherské pusty na západ. K tomu se hodily pravidelné letní manévry.

V Čechách a na Moravě se onoho léta soustředilo devatenáct pěších pluků. Zbývajících pětatřicet bylo rozptýleno po celém soustátí. Šest v Uhrách, devět v Rakousku a po deseti v Lombardii a Rakouském Nizozemí. Většina jízdy – devětadvacet pluků – byla dislokována v Uhrách. Jeden pluk dlel ve Vídni a po dvou v Nizozemí a Lombardii. V českém království jich tábořilo šest.

Stav armády v zemích Koruny české měl být zvýšen na sedmadvacet pěších, jedenáct kyrysnických, sedm dragounských a pět husarských pluků spolu s dvanácti hraničářskými prapory (od každého z celkem jedenácti pluků, k tomu jeden prapor ze Slavonie). Koncem srpna dlelo v Čechách 31 465 mužů. Na

*Rakouský maršál
Maximilian Ulysses hrabě Browne.*

Moravě 22 606. Čekalo se na dělostřelce, protože nákup koní v severním Německu začal pozdě. Marie Terezie kvůli tomu poskytla koně z vlastních stájí. Její příklad následovala česká a rakouská šlechta. Také mnoho lidí dalo své koně k dispozici eráru.

Maršál Browne se původně domníval, že Friedrich nechá Sasko na pokoji a vpadne do Čech ze Slezska. Proto soustředil své síly mezi Kolínem a Německým (dnešním Havlíčkovým) Brodem, aby Prusy zachytil mezi Hradcem Králové a Jaroměř, případně se urychleně přesunul na Moravu mezi Olomouc a Brno. Jenže teď bylo vše jinak.

Marie Terezie se o pruské invazi dozvěděla od vyslance v Drážďanech Franze Filippa hraběte Sternberga (Šternberka) během letního pobytu na zámku Holíč, který její manžel koupil o devatenáct let dříve. Okamžitě se s celou rodinou rozjela zpátky do Vídně. Friedrichův vpád do Saska jí přinášel „náhlou proměnu nejnebezpečnějších okolností v nejpříjemnější naději a že k tomuto porušení míru nemohlo dojít v příznivější dobu“. Zato pro jejího manžela Františka Štěpána, kterého Friedrich II. charakterizoval jako „hostinského, jenž nechává všechny své záležitosti na své ženě“, to znamenalo konec jeho milovaných lovů. A dával svou mrzutost patřičně najevo. Zatímco Haugwitz psal do jednotlivých zemí habsburského domu o peníze – měly urychleně dodat šestnáct až osmnáct milionů zlatých – dvorská válečná rada, kterou místo jejího osmasedmdesátiletého prezidenta maršála Johanna Josepha hraběte Harracha řídil jen o šest let mladší „otec potíží“ Wilhelm Reinhard hrabě Neipperg, chrlila rozkazy, aby dohnala, co se ještě dalo.

V jednom z nich dostal Browne pokyn pomoci Sasům. Už začátkem září proto poslal generalfeldwachtmeistera Friedricha Georga hraběte Wieda s třemi tisíci granátníků, šesti děly a padesáti husary do Ústí, aby Sasům usnadnil očekávaný ústup podél Labe na české území. Sám čekal u Kolína na Piccolominiho táhnoucího z Moravy. Jakmile se v polovině září přiblíží k Hradci Králové, Browne vyrazí v polovině září k Litoměřicím.

Z opačné strany 13. září zamířil týmž směrem pruský sbor Ferdinanda von Braunschweig. Měl přes Petrovice a Naklérov postoupit „do Ústí, ale ne dále“.

Zároveň s tím Friedrich vypověděl Rakousku válku. Pětatřicetiletý kníže Ferdinand, který nastoupil do pruské armády jako plukovník před šestnácti lety, obsadil Ústí o šest dnů později. Wied se následně stáhl od Ústí k Lovosicím. Dva dny nato se generálmajor Christoph Hermann von Manstein zmocnil Děčína včetně tamního hradu. „Získali jsme sedmdesát zajatých Rakušanů. Nyní k tomu musíme přidat tři nuly a je po válce,“ liboval si Friedrich. Ani maršál Schwerin nezůstal pasivně čekat ve Slezsku. Přes Náchod mířil k Hradci Králové. Vše skončilo několika srážkami s Piccolominim, který se poté omezil na „pozorování“ jeho sboru.

Velení nad „pozorovací armádou“ v Čechách svěřil Friedrich šedesátiletému skotskému jakobitovi Jamesi Francisi Keithovi. Ten se jako emigrant po neúspěšném povstání proti Jiřímu II. protloukal Evropou ve španělské a ruské uniformě, až nakonec v roce 1747 zakotvil v Prusku. Když se předtím pokusil získat protekci svému bratrovi u ruského dvora, Alžběta mu sdělila, že má maršálů dost. A tak šel o dvůr dál.

„Zatím se ještě není čeho bát,“ odhadoval Friedrich. Browne byl u Budyně (nad Ohří), kde se zabýval „akcí“ na pomoc Sasům. Zprávy o stále větším množství Prusů mezi Teplicemi a Ústím ho přinutily dosavadní plány zkorigovat. Už 22. září dostal z Vídně od Františka Štěpána Lotrinského „povolení svést bitvu s armádou pruského krále“. Jenže se ukázalo, že zprávy průzkumu jsou nadnesené, že se jedná o slabší síly. Browne, kterému se vedle císaře a jeho manželky pletl do vojenského řemesla ještě kancléř Kounic – scházející se pravidelně v neděli s Haugwitzem, maršálem Neippergem a hrabětem Salburgem, případně jejich zástupci, aby řešili záležitosti vedení války – se proto vrátil k původnímu plánu. Koncem září se přesunul k Lovosicím. Odtud hodlal vyslat – pokud možno nepozorovaně a oklikou – několikatisícový sbor k (Bad) Schandau, aby pomohl Sasům uniknout.

Friedrich, nespokojený s Keithovým přešlapováním u Ústí, se mezitím rozhodl zakročit. V Božtěšicích nedaleko Ústí převzal 28. září velení. Hodlal projít Českým středohořím k silnici spojující Teplice s Prahou a za Velemínem sejít do středních Čech. „Zdá se, že zítra budeme mít tu čest pohlédnout pánům Rakušanům do tváře“, odhadoval časně ráno 30. září v Trmicích, než se v husté mlze vyhoupl na koně.

Prusové, kterých bylo přibližně 27 800, táhli ve třech kolonách. S první, tvořenou většinou jízdními pluky, měl maršál Friedrich Leopold von Gessler projet po levém břehu Labe a pak se stočit k Velemínu. Protože se ale Prusům nepodařilo obsadit hrad Střekov a z pravého břehu Labe je střelbou znepokojovalo „několik pandurů“, Gessler šel týmž směrem jako kolona králova mladšího bratra, čtyřiatřicetiletého generála pěchoty prince Augusta Wilhelma. Třetí kolona maršála Keitha táhla společně s těžkým dělostřelectvem přes Paškapole.

Týž den brzy ráno se vydala na pochod i Browneho armáda. Ve čtyřech proudech přešlo 33 350 císařských po třech pontonových mostech Ohři. Odtud směřovali do tříkilometrového pásma mezi Lovosicemi a rybníkem u Želechovic, které vytyčil jako místo pro tábor generalquartiermeister hrabě Francesco Guasco. Browne, který si několikrát stěžoval, že Friedrich se vyzná v pohraničních horách lépe než rakouští důstojníci, se spoléhal na tohoto osmatřicetiletého rodáka z Turína proto, že v posledních týdnech nedělal nic jiného, než že poznával česko-saské pomezí. On sám si tato místa prohlédl o dva týdny dříve.

Střed tábora ležel u Sulejovic za bažinatými lukami táhnoucími se podél potoka Modla přímo naproti Vchynicím a teplické silnici k Velemínu. Nejdále, až do Vchynic, postoupil Karl hrabě O'Donnell s předvojem tvořeným dvanácti setninami jízdních granátníků a karabiníků, čtyřmi husarskými eskadronami a šesti granátníckými setninami. Napravo od nich generalfeldzeugmeister Josip Kazimir hrabě Drašković s několika stovkami hraničářů z pluku *Banal* a *Carlstädter-Ogulinier* obsadil jižní terasy kopce Lovoš. Další hraničáři z pluku *Banal* napochodovali do Malých Žernosek k cestě podél Labe z Ústí do Lovosic. Browne plánoval vyslat k Ústí přes Kletečnou, případně do Teplic, několik praporů a eskadron, aby na sebe upoutaly pozornost Prusů, a on tak mohl s osmnácti tisíci muži proniknout podél Labe k Lilliensteinu a tam „se obejmout“ se Sasy. Alespoň tak to 28. září vzkázal hraběti Brühlovi do Königsteinu.

Během pomalého pochodu k Velemínu, který se natáhne na patnáct hodin, se Friedrich od husarské hlídky dozvěděl, že nepřátelé jsou u Lovosic, nikoli u Budyně, jak předpokládal. Večer se při pohledu od Bílého Újezdu přesvědčil, že místní sedláci nepřeháněli. Měl před sebou celou nepřátelskou armádu. Po obhlídce vyslal do údolí mezi kopci Lovoš a Ovcín čtyři prapory ze svého předvoje. Další čtyři prapory na jeho pokyn rozmístil bevernský vévoda před Lovošem v Opárenském údolí, aby tudy Browne nemohl proniknout jeho plukům do levého boku.

Prostor před Milešovským potokem se večer postupně zaplnil pruskými vojáky. Kolem půl osmé dorazil princ August Wilhelm, maršál Keith chvíli před ním. Jeho kolona musela ale ještě dál, až na půl cesty mezi Velemínem a Bílínkou. K ochraně Keithova pravého boku vyslal pruský král k Boreči a Sutomskému vrchu tři prapory.

Krátce poté, co Browne kolem desáté hodiny dopoledne dojel do Lovosic, ho průzkum varoval, že na něj míří asi čtyřicet tisíc Prusů. Navíc jim prý nevelí Keith, ale sám král. Z tohoto důvodu Browne poslal na něco přes dva kilometry vzdálený jižní svah Lovoše pokrytý vinicemi a ovocnými alejemi zbývající hraničáře z pluku *Karlstädter-Ogulinier*. Nyní jich tam bylo asi tisíc.

Rakouský vrchní velitel nebyl z „Chorvatů“, jak se jim říkalo, nadšený. „Je to ten největší šunt, který si lze představit,“ psal do Vídně s prosbou, aby mu už

Císařští braničáři.

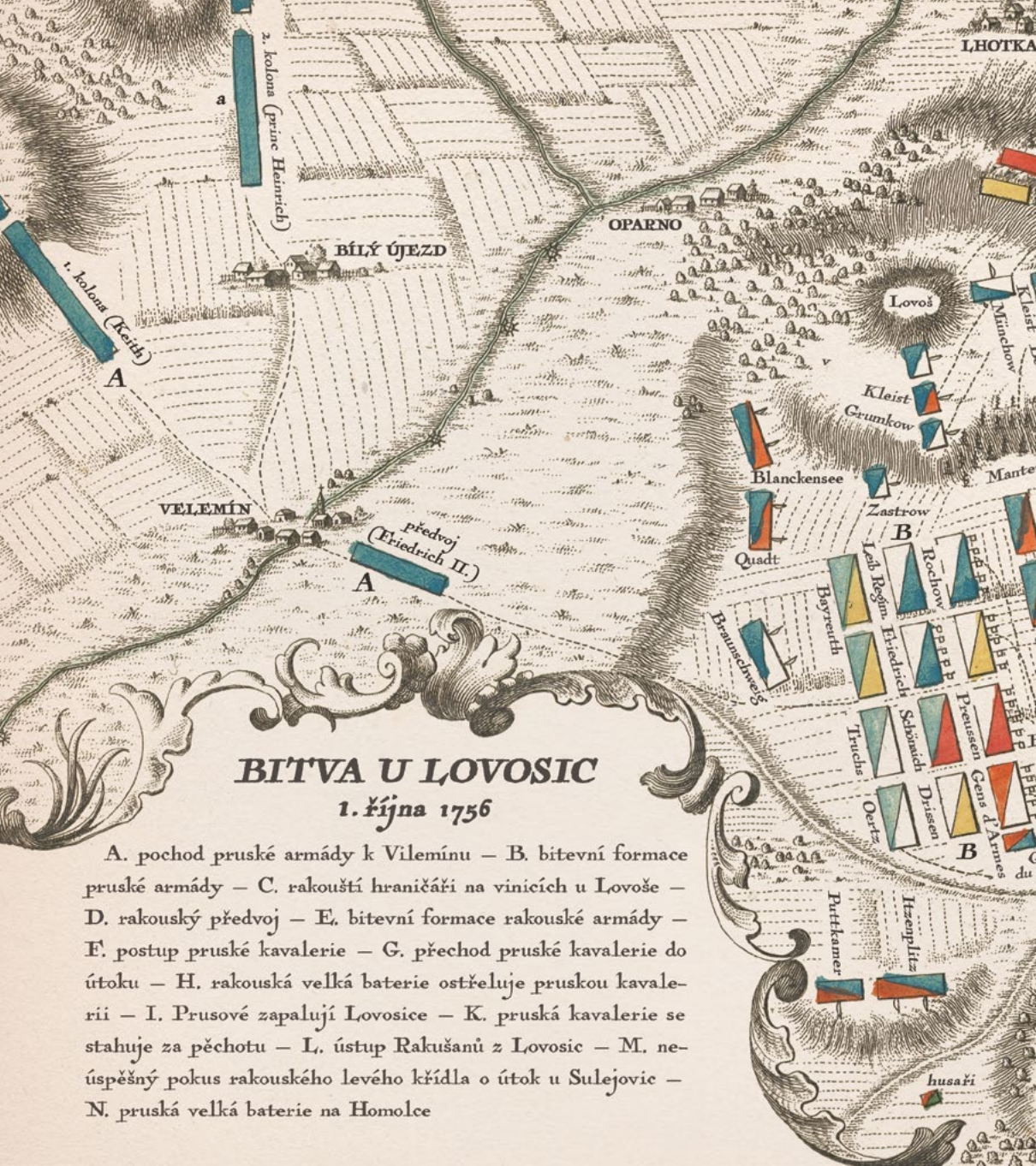
žádné další neposílali. Nyní ale potřeboval každého muže, protože hodlal „vše mi silami“ nepřátelský postup zastavit. Své postavení, dlouhé asi pět tisíc kroků, pokládal za „dostatečně dobré“. „Zdá se velmi pravděpodobné, že si zítra nebo pozítří vjedeme do vlasů,“ referoval večer Browne z lovosického zámku do Vídně, zatímco Friedrich se po setkání s nejvyššími veliteli a dobře naladěný ukládal ke spánku do cestovního kočáru. Věřil si, byť podle prvních odhadů měl čelit šedesáti tisícům Rakušanů. Prusové spali na zemi bez stanů. Jejich večerí i snídání byl chleba, který si nesli v tornách.

Mezi jednou a druhou hodinou v pátek ráno 1. října se od Lovoše ozvala „divoká střelba“. Asi půl hodiny se tam ostřelovali hraničáři se dvěma setninami fyzilírů pluku *Quadt*. Vzbudilo to nejen Friedricha, ale i císařské velitele. Pak opět zavládl klid. Ve tři hodiny ráno pruskému králi ohlásili, že za Lovosicemi je patrný velký pohyb pochodní. Kvůli mlze se ale nedalo odhadnout, o co se jedná. Podle Friedricha se Rakušané stahovali přes Labe k Litoměřicím.

Ještě za tmy dělostřelci na Browneho rozkaz postavili před Lovosicemi dvě baterie těžkých děl. Budou odtud podporovat „předsunuté postavení“ na Lovoši a v jejich dostřelu bude i cesta od Velemína. V téže době vyrazilo z rakouského tábora pět pěších a jeden dragounský pluk společně s jedenácti granátnickými setninami. Posílily O'Donellův „předvoj“ tvořící první linii. K ní ještě posléze zamíří se čtyřmi prapory a čtyřmi hraničářskými setninami plukovník Francis Maurice de Lacy, syn ruského maršála irského původu sloužící od roku 1743 Marii Terezii. Do té doby připravoval trasu pro sbor, který půjde na pomoc Sasům, ale Browne ho povolal zpátky. Další tisícovka hraničářů zamířila na pět set sedmdesát metrů vysoký Lovoš.

Také na pruské straně bylo živo. Friedrich se o půl šesté v doprovodu maršála Keitha, knížete Beverna a svého bratra Augusta Wilhelma rozjel k předsunuté linii obsazené čtyřmi prapory generálporučíka hraběte Karla Christopha von Schmettau. Cestou mu jeden důstojník sdělil, že před nimi na pláni se něco děje, ale kvůli mlze a tmě nebylo možné zjistit co. Friedrich ze všeho nejdříve nařídil jednačtyřicetiletému Bevernovi obsadit se šesti prapory kopec Lovoš. Pak obrátil koně a vydal se urychlit přesun své armády.

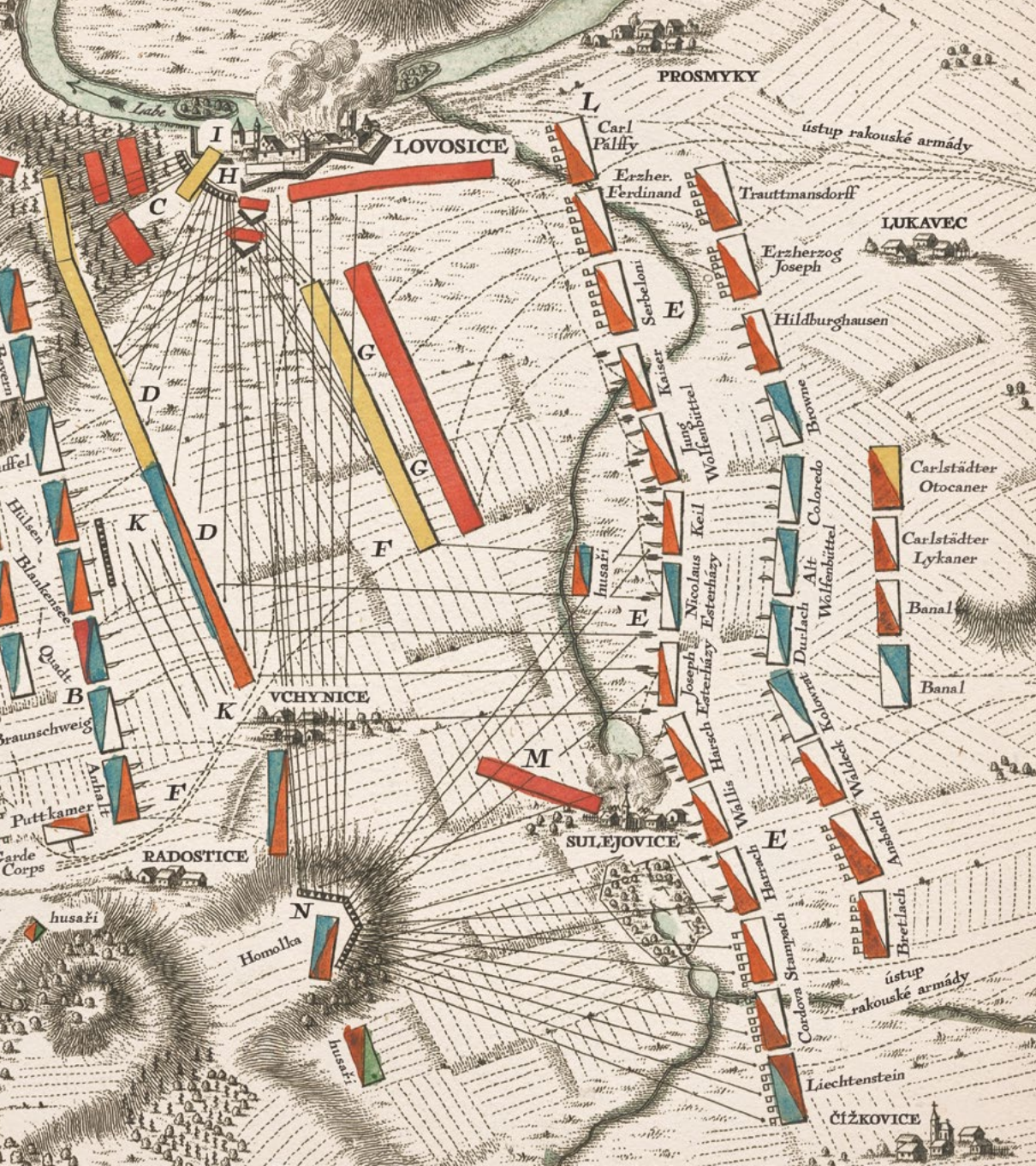
Ta vyrazila přesně o východu slunce v šest hodin ráno ve dvou mohutných kolonách. Čekalo ji pět kilometrů k Vchynicím. Kolem sedmé hodiny vyrostla na úrovni předvoje před Vchynicemi pruská první linie. Šestnáct praporů. Za nimi v druhé linii šest praporů. Bevern na Lovoši bude mít nakonec osm praporů levého křídla. Kopec poslouží jako bod, kolem kterého se pruský střed pozvolna stočí doprava a bude Rakušany tlačit k Labi. Od Lovoše je bude podporovat dvacet dvanáctiliberních děl a houfnic rozdělených do pěti baterií. Šestá, zároveň největší baterie měla zaujmout postavení napravo na kopci Homolka za Vchynicemi, upřesnil Friedrich instrukce.

BITVA U LOVOSIC 1. října 1756

A. pochod pruské armády k Vilemínu – B. bitevní formace pruské armády – C. rakouští hraničáři na viničích u Lovosě – D. rakouský předvoj – E. bitevní formace rakouské armády – F. postup pruské kavalerie – G. přechod pruské kavalerie do útoku – H. rakouská velká baterie ostřeluje pruskou kavalerii – I. Prusové zapalují Lovosice – K. pruská kavalerie se stahuje za pěchotu – L. ústup Rakušanů z Lovosic – M. neúspěšný pokus rakouského levého křídla o útok u Sulejovic – N. pruská velká baterie na Homolce

Pruský útok měl zachytit O'Donellův „předvoj“, deset praporů a třiačtyřicet granátnických setnin, dvanáct jízdních setnin granátníků a karabiníků, dragounský pluk *Erzherzog Joseph* a osm eskadron husarských pluků *Hadik* a *Baraniay* podmaršála Giulia Cesara hraběte Radicatiho. Celkem deset tisíc mužů, tedy téměř třetina císařských sil. Napravo od nich na Lovosí už byly asi dva tisíce hraničářů posílených o granátnické setniny pluků *Kaiser* a *Joseph Esterházy* a stovky dobrovolníků z obou uvedených pluků.

Za potokem Modla se táhla hlavní linie císařských. V její levé polovině v okolí Sulejovic byly bažinaté louky a několik rybníků. Tam stály také dva jediné můstky. Šest kyrysnických a jeden dragounský pluk generála jezdeckta Giuseppeho hraběte Lucchesiho tvořilo levé křídlo začínající nedaleko Čížovic. Napravo od nich za Sulejovicemi byla pěchota, dlouhé bílé přerušované řady třinácti pluků sahající až k Lovosicím. Zde se soustřeďovala také většina ze čtyřidevadesáti děl, celkem dvaapadesát kanonů. V centru linie veleli podmaršálové Emanuel Václav

hrabě Kolowrat-Krakowsky a Johann Winulf hrabě Starhemberg. Za polovinou linie se nacházelo místo zálohy, kyrysnických pluků *Stampach* a *Cordova* včetně zbývajících praporů hraničářských pluků *Banal* a *Carlstädter*. Třebaže je všichni označovali za Chorvaty, některé byly plně Srbů. Maršál Browne si vybral místo u středu linie blíž k Lovosicím. Prozatím zde všude ležela při zemi hustá mlha.

Krátce před sedmou hodinou se na Lovoši rozhýbaly tři pruské pluky, *Manteuffel*, *Kleist* a *Bevern*. Jakmile se řady pěšáků v modrých kabátech přiblížily k tamním sadům a vinicím, rakouští hraničáři v červených uniformách pluku *Karlstädter-Liccaner*, kteří klečeli za zídkami z černého vulkanického kamene, namířili a zmáčkli kohoutky. Prusové nevydrželi a couvli tak rychle, že jejich dělostřelci museli nechat na místě praporeční tříliberní děla.

Prusové zažívali něco překvapujícího. Drilováni k palbě na povel v linii čelili hraničářům bojujícím samostatně ve dvojicích, často z úkrytů. Proti Prusům, vyzbrojeným flintami ráže 18,3 milimetrů s křesadlovým zámkem s hladkou hlavní, měl v mnoha hraničářských setninách každý druhý muž flintu s drážkovanou hlavní. Takové zbraně nacházely uplatnění – často v luxusnějším provedení – především při lovu. Jejich nedostatkem byla vedle vyšší pořizovací ceny pomalost střelby. Jeden výstřel za minutu. Navíc je bylo třeba po dvaceti výstřelech vyčistit. Na druhé straně byly mnohem přesnější a s delším dostřelem než armádní flinty používané na vzdálenost několika desítek metrů, byť jejich dostřel se pohyboval kolem tří set metrů. Zato se z nich dalo vystřelit dvakrát až třikrát za minutu. Zatímco jeden hraničář se snažil o mířenou střelbu na větší vzdálenost, druhý ho rychlejší palbou chránil.

Devětatřicetiletý podplukovník Ernst Gideon svobodný pán Laudon, který jim velel, se k armádě připojil na poslední chvíli. Viceprezident dvorské válečné rady hrabě Neipperg ho odmítl, zasáhl ale Kounic a Laudona, který potřeboval konečně vydělat nějaké peníze, dal zapsat jako řádného důstojníka u karlovackého pluku. A ten nyní dokazoval, že zkušenosti, které získal ve službě u Trenckových pandurů za války o rakouské dědictví, najdou uplatnění i nyní.

Krátce po sedmé hodině spustila palbu rakouská dvanácti- a šestiliberní těžká děla z předsunutých baterií u Lovosic. Tomu odpovídalo Browneho tvrzení, že mlha omezující do té doby dohled na sto metrů „se začala ztrácet“. Friedrich II. naproti tomu tvrdil, že „trvala do jedenácti hodin a roztrhala se, až když byl boj u konce“.

Na obsazení Vchynic a nedalekých pískoven stačilo Prusům několik výstřelů tříliberek pluku *Alt-Braunschweig*. Rakouské hlídky se odtamtud okamžitě stáhly. Pruské prapory následně postoupily až na úroveň kopce Homolka a vinařského lisu na úpatí Lovoše. Za čtyři tisíce kroků dlouhou linií pěchoty se

s menším odstupem držely tři pásy jezdeckva. V prvních dvou kyrysníci, ve třetí dragouni a husaři.

V první řadě byli vždy ti nejmenší jezdcí. U Rakušanů to bylo přesně naopak. Podle jejich *Field-Dienst Regulament* to byli vysocí, „naprosto dobří a spolehliví muži, kteří jezdí na zdravých koních“.

Rakouský dělostřelec.

O půl hodiny později zaduněla pruská těžká děla z Homolky. Šestašedesátiletý major Karl Friedrich von Moller tam už stačil rozmístit čtyři pětadvacetiliberní a pět dvanáctiliberních kanonů. K nim přibude ještě několik houfnic. „Nic takového jsem ještě neslyšel,“ komentoval kanonádu Browne.

Císařští dělostřelci odpovídali stejně vehementně. Jedna z prvních střel smrtelně zranila Johanna Christiana barona Quadta na svahu Homolky. Kule při dopadu na kamenitou zem vyhodila do vzduchu spršku kamení, které sedmapadesátiletého pruského generálmajora srazilo na zem. Zemře o dva dny později. Velitele střední části pruské linie generálporučíka Franze Ulricha von Kleist zasáhla střela do nohy. Zůstane na bojišti až do konce. Svému zranění tento sedmdesátiletý veterán, sloužící v pruské armádě od čtrnácti let, podlehne v lednu 1756 v lazaretu v Drážďanech. Ale i na druhé straně umírali se svými vojáky i jejich velitelé. Jako prvního to postihlo oblíbeného podmaršála Radicatiho. Jeho jezdci byli první, které Prusové zahlédli, a tak se na ně logicky zaměřili. Třebaže se eskadrony neustále přesouvaly, aby nepříteli ztížily míření, jedna kule srazila Radicatiho ze sedla. Velení převzal generalfeldwachtmeister Karl Felix kníže Lobkowicz.

Kromě Lovoše, kde se hraničáři ostřelovali s pruskými pěšáky, patřilo bojiště nadále dělostřelcům. Friedrich, který měl z Homolky „jako na place město L. [Lovosice – pozn. autora] a na pláni dvě kolony“, zastavil postup. Mladšímu bratrovi, který za ním přijel, aby se zeptal na důvod, sdělil, že z Browneho strany „je to akce zadního voje. Určitě mají za Lovosicemi most. Pěchota a jízda ho přešly. Chorvaté jsou v zadním voji. A husaři s dragouny mají kryt jejich ústup“. Friedrich zjevně přes mlhu neviděl, že se Browne nestáhl za Labe, jak se domníval. Hned nato poslal Bevernovi rozkaz „držet stále s levým křídlem kopec a jistit se, aby nebyl napaden z boku“. V tu samou chvíli se objevil důstojník z Lovoše s žádostí o posily. Prustí fyzilíři a mušketyři tam odráželi opakované pokusy hraničářů snažících se zatlačit je zpátky. Kdyby se jim to podařilo, Prusové v údolí mezi Lovošem a Homolkou by se dostali do problémů. Zvláště kdyby na svah Lovoše najeli nepřátelští dělostřelci. Přesunou se tam dva prapory, granátnický *Jung-Billerbeck* a jeden od pluku *Itzenplitz*, rozhodl Friedrich. V tom druhém byl jednadvacetiletý Švýcar Ulrich Bräker, bývalý sluha jednoho pruského důstojníka. Jeho zaměstnavatel ho před šesti měsíci prodal královým verbířům. V dubnu 1756 oblekl modrý kabát a v srpnu – řádně vydrezírovaný důstojnickými a poddůstojnickými holemi – už mašíroval do Saska. „Neviděl jsem nikde možnost se z toho dostat. [...] Veškerá odvaha mi spadla do kalhot. [...] Podobný strach, smrtelnou bledost jsem četl ve všech tvářích,“ vzpomínal na chvíli, kdy se do nich pustila děla. Nepomohlo ani to, že všichni předtím „na kuráž“ vyprázdnili své láhve s kořalkou.

Pruské prapory stojící nehnutě mezi Homolkou a Lovoší zažívaly něco podobného. Snad nejvíce dostávaly zabrat pluky *Blanckensee* a *Hülsen*. Budou tu

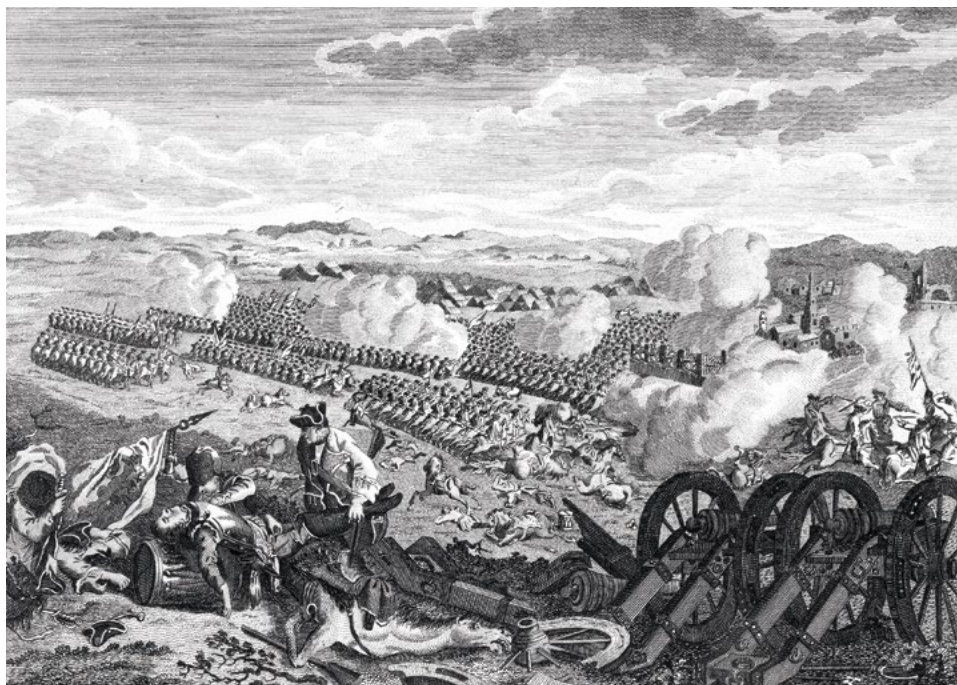

Pohled na Lovoš, který dominuje okolní krajině.

čekat několik hodin s puškami u nohou a jejich třemi řadami občas prosvíští kule jako při kuželkách nebo se ve vzduchu rozprskne granát. Načež zazní rozkaz „semknout řady“, což se dělo směrem do středu praporu. Ranění a mrtví byli odnášeni dozadu k vozům zdravotnického sboru.

Přibližně v jedenáct hodin dopoledne dostal generálporučík Friedrich Wilhelm baron Kyau rozkaz zaútočit s částí jízdy na nepřátelskou kavalerii před Lovosicemi. Osm eskadron z tří elitních kyrysnických pluků *Garde du Corps*, *Gens d'Armes* a *Prinz von Preussen* objelo u Homolky granátnické prapory *Puttkamer* a *Grumbkow* stojící na okraji pravého křídla a společně s dragounským plukem *Bayreuth*, který zde doposud pruskou linii uzavíral, zamířilo k Lovosicím. Dragouni v bleděmodrých kabátech se drželi vzadu vpravo. Kyau, k němuž se přidal i vrchní velitel pruské kavalerie Gossler, pod Homolkou přitáhl svému koni uzdu. Všiml si totiž, že Sulejovice jsou „plné infanterie“ a za ní že jsou navíc dvě linie kavalerie. Informoval o tom Friedricha, ten mu ale netrpělivě vzkázal, aby „vrhnul“ nepřátelskou jízdu O'Donellova předvoje zpátky na baterii u Lovosic“.

Když se kyrysníci dostali na úroveň Sulejovic, ocitli se v tak silné palbě maďarských pěšáků, že krajní eskadrona *Garde du Corps* v dešti olověných střel strhla koně prudce doleva. O'Donell na pruské kyrysníky nečekal. Vyrázil proti

Britský leták zobrazující bitvu u Lovosic.

ním s celou svou jízdou. Husarům v zelených kabátech pluku *Erzherzog Joseph* neušel únikový manévr nepřátelských kyrysníků útočících *en muraille*. Stočili se proti pravé straně jejich živé „zdi“, ale tam se objevili o něco vzadu jedoucí pruští dragouni pluku *Bayreuth*.

Při tomto střetu se část pruských kyrysníků ocitla blíže u Lovoše, odkud na ně začali zpoza kamenných zídek okamžitě střílet hraničáři. Vzápětí na Prusy zaútočila ještě dvojice záložních kyrysnických pluků *Stampach* a *Cordova*. Muži v černých pancířích jeli předpisově, pomalu. Teprve ve vzdálenosti třiceti kroků měli přejít do cvalu. Třebaže střelba nebyla povolena, kyrysníci se nadzvedli v sedlech a vypálili z pistolí ze vzdálenosti dvaceti metrů. Bylo to spíše nečekané než efektivní. Pistole putovaly do pouzder a ke slovu přišly palaše, které měli Rakušané dle zvyku z válek s Turky zavěšené na řemínku na zápěstí. Bylo to rychlejší než devadesáticentimetrové palaše ve cvalu tasit a zvedat je vodorovně přímo před sebe. Navíc jim nemohly vypadnout z rukou. „Nejvíce ze všech“ podle Browna „trpěl“ pluk *Cordova*, který se utkal s plukem *Gens d'Armes*. Zraněn a zajat byl kníže Lobkowitz v čele pluku *Stampach*. „Je určitě schopná obrátit nepřítele [na útěk – pozn. autora], ale nemůže mu způsobit velké škody,“ tvrdil o rakouské kavalerii tehdejší Friedrichův oblíbenec, šestatřicetiletý husarský podplukovník Charles Emmanuel de Warnery. Brzy se přesvědčí o opaku.

„Tak jsou pryč,“ pronesl spokojeně Friedrich, pozorující z Homolky společně s velitelem levého křídla Ferdinandem von Braunschweig ústup pošramocných císařských kyrysníků. Pak vydal rozkaz, aby generálporučík Georg Wilhelm von Driesen najel před pěchotu se zbývající částí jízdy z první linie, s pluky *Prinz von Preussen*, *Leib-Carabiniers* a *Rochow*. Jenže dopředu projelo mezerami mezi pěšími prapory místo třinácti všech zbývajících třiadvaceti eskadron, včetně tří stovek Székelyho zelených husarů. „Bože, co tam ta kavalerie dělá? Kdo to nařídil?“ explodoval Friedrich. To však nebylo všechno, jeho jezdci – jako kdyby se utrhli ze řetězu – vyrazili ve dvou mohutných vlnách do *mêlée*, na které se doposud jen dívali. Nebyl nikdo, kdo by je zastavil. Osmašedesátiletý maršál hrabě Gessler se právě s praporem v ruce pokoušel zformovat eskadrony první vlny, k níž se o vlastní vůli přidal. „Mých šedesát eskadron, aniž by počkalo na mé rozkazy a proti mé vůli zaútočilo podruhé,“ konstatoval Friedrich později. Od Sulejovic na ně začala pálit jedna rakouská baterie. Z druhé strany je z úpatí Lovoše ostřelovali hraničáři. Kyrysníci pluku *Rochow* a zbývajících dvou eskadron *Garde du Corps* pronikli až za bahnitě řečiště Modly a úvozovou cestu ze Siřejovic. Rakouští dragouni a kyrysníci z pluků *Erzherzog Joseph* a *Cordova* se před nimi dali urychleně na útěk. Snažili se uniknout k levému křídlu.

Maršál Browne hrozící nebezpečí zaznamenal. Jeden jeho pobočník okamžitě popohnal koně týmž směrem, za velitelem kavalerie hrabětem Lucchesim. Na jeho rozkaz generalwachtmeister Christian Philipp kníže Löwenstein –

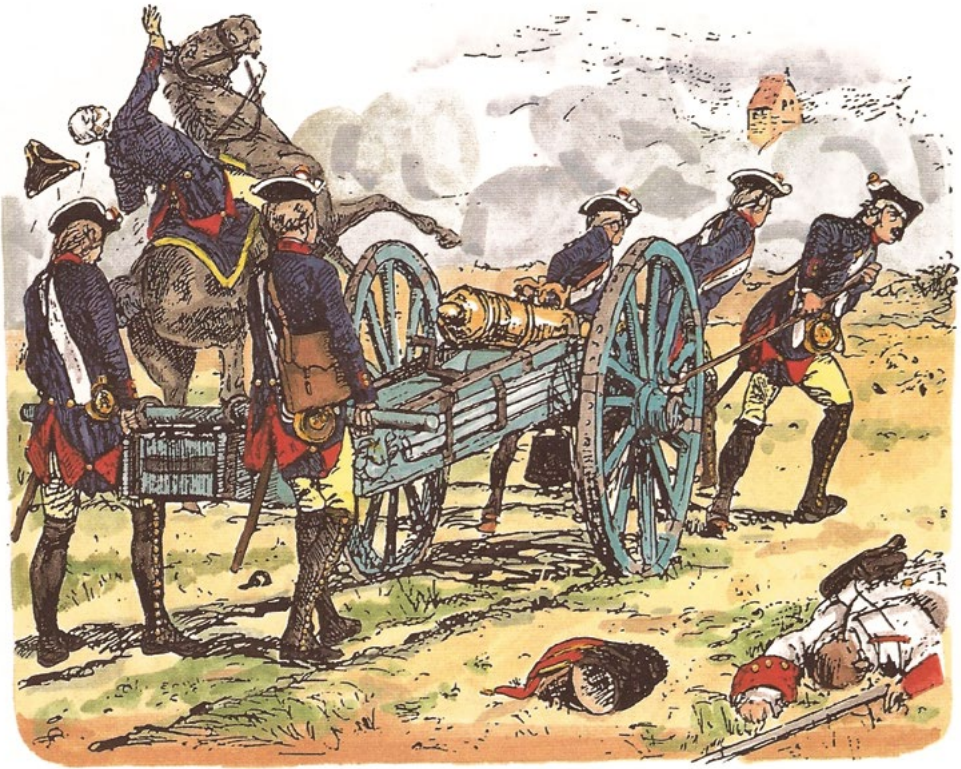
Boj kavalerie pod Lovošem.

sedmatřicetiletý veterán se zkušenostmi z války s Turky a z tažení v Itálii během války o rakouské dědictví – sebere kyrysnické pluky *Bretlach* a *Ansbach* a vyrazí s nimi proti nepřátelským dragounům a kyrysníkům. Třebaže měli podle předpisů klusat, aby se koně – nesoucí jezdce, výzbroj, vak na osobní věci i jezdecký kabát, což se rovnalo asi sto padesáti kilogramům – příliš neunavili a byli s to útok opakovat, císařští velitelé to nedodržovali. Jejich náraz Prusy rozprášil. Řada z nich se na unavených koních nedokázala dostat z bažinatých luk kolem Modly. V lepším případě to znamenalo zajetí. Teď pro změnu prchali Prusové, do kterých se opět pustili dělostřelci a pěšáci od Sulejovic. Kdyby pluky *Liechtenstein* a *Trauttmansdorff* stihly dorazit o něco dříve, dopadlo by to pro Prusy ještě hůř. „Trvalo to čtvrt hodiny, pak se naše jízda – poražená a pronásledovaná Rakušany – vrátila až k našim dělům. Bylo možné vidět představení: „koně s muži visícími za třmeny, jiní vlekoucí po zemi své vnitřnosti,“ nezapomene nikdy Ulrich Bräcker.

Mnoho opozdílů zachránili v poslední chvíli Székelyho husaři. Ti se útoku neúčastnili, ale jejich nájezd nyní umožnil řadě uprchlíků uniknout pod ochranu děl na Homolce. Mezi nimi byl i mladý plukovník, velitel pluku *Rochow* Friedrich Wilhelm baron Seydlitz, vycházející hvězda pruské kavalerie. Méně štěstí měl šestapadesátiletý generálmajor David Hans von Lüderitz. Jedna kartáčová střela mu roztránila hlavu. Smrtelně zraněn byl i dvašedesátiletý velitel dragounského pluku Henning Ernst von Oertzen. Toho nepřátelský palaš zasáhl třikrát do hlavy. Když spadl na zem, zalehl ho vlastní kůň. Oertzen zemře o den později. Zařadí se tak mezi oběti rakouského protiútoku, do kterého se s dragounským plukem *Liechtenstein* a kyrysníky pluku *Trauttmansdorff* spojil osobně generál kavalerie hrabě Lucchesi. Jeho kyrysníci posekali palaši také velitele pluku *Garde du Corps* plukovníka Hanse Augusta von Blumenthal. Přes utrpená zranění přežil, ale jeho vojenská kariéra tím skončila. Podle odhadu zde pruská kavalerie ztratila asi tisíc mužů, od padlých po zajaté. Někteří skončili ve „strašném příkopu“ u Sirejovic, do kterého popadali při

Prusové – kyrysnický a dragounský důstojník.

Pruští dělostřelci táhnou polní kanon.

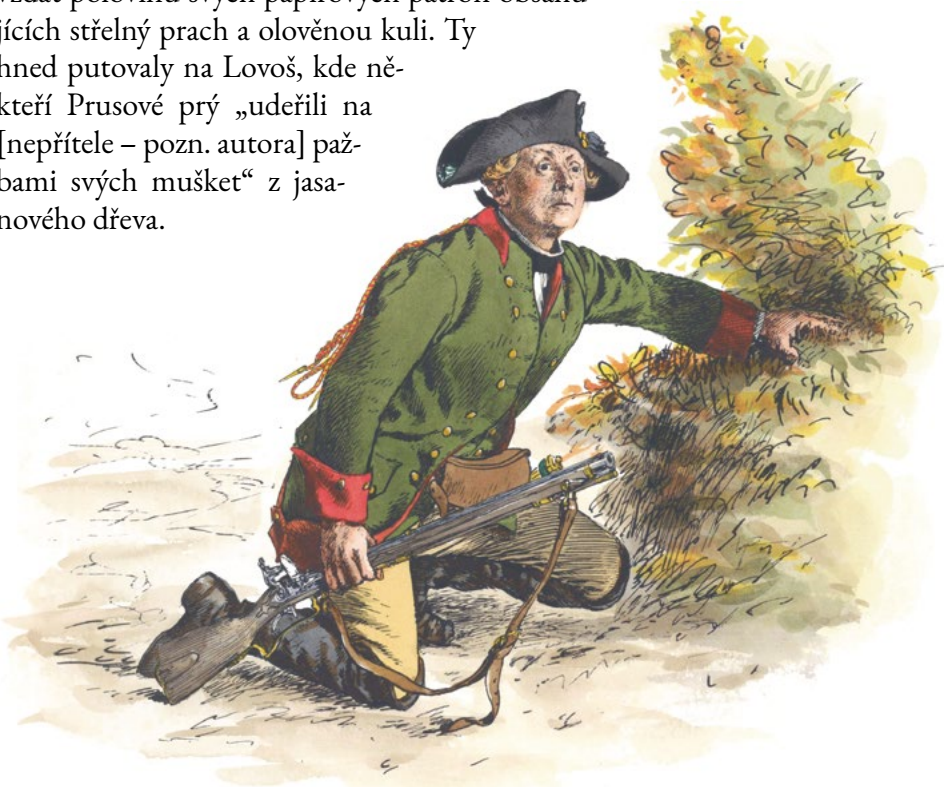
ústupu. Jejich koně se už nedokázali vyhrabat ven. Většina z nich, jak řekl jeden pruský důstojník, „neměla v posledních třiceti hodinách oves ani vodu“ a za sebou celodenní přesun a noc strávenou se sedly na hřbetech.

Jakmile pruská kavalerie začala prchat, Friedrich nařídil pěšákům pluku *Alt-Anhalt*: „Nenechte jízdu projet. Zastřelte je, budete-li muset.“ Měli to udělat, pokud by na jezdce zezadu dotírali Rakušané. Jenže císařští otočili koně kvůli palbě pruských děl. Prusové projeli mezerami mezi pěšími pluky a kolem děl, aniž by věděli, co jim hrozilo. Friedrich si uvědomoval, že v danou chvíli se musí obejít bez nich. Vše bude nyní záležet na dělostřelcích a pěchotě.

Po poledni se před Sulejovicemi sešikovalo do kolony devět praporů bíloka-bátníků. S flintami opřenými o ramena přešli můstky přes Modlu, ale vzápětí je rozprášila děla z Homolky. Pruské granáty navíc zapálily vesnická stavení za jejich zády. Pravděpodobně se jednalo o pokus atakovat pruské pravé křídlo, případně ho obejít kolem Homolky. Pruští dělostřelci v té době začínali pocítovat úbytek munice. Obsluhy těžkých dvanácti a čtyřadvacetiliberních děl přitom měly na začátku na vozech předepsaných sedmdesát kulí a třicet kartáčů pro každý kanon.

Také na opačné straně bojiště se na pláni před Lovošem, ještě během střetu kavalerie, vynořila ve směru od Lhotky kolona asi čtyř tisíc mužů v bílém doprovázených několika tříliberními děly. Jednalo se o dva prapory pluku *Joseph Esterházy*, prapor pluku *Jung-Colloredo* a šest granátnických setnin. Velitel pluku (*Alt-)Colloredo*, jednadvacetiletý Franz Moritz von Lacy, jak zněla poněmčená verze jeho jména, se měl pokusit rozbít, anebo obejít levý okraj nepřátelské linie.

Browne povolal ze středu linie ještě pluky *Kaiser*, *Kolowrat*, *Nicolaus Esterházy* a *Browne*, aby stejně jako Lacy zaútočily na Lovoš. „Nepřátelská pěchota [...] atakovala [naše – pozn. autora] levé křídlo jako Furie,“ napíše intelektuál v uniformě kníže Bevern. Jeho nyní už jedenáct praporů svádělo od rána úporné boje se „sem a tam rozptýlenými a kryjícími se Chorvaty“, jak charakterizoval hraničářskou taktiku hauptman Abraham Wilhelm von Arnim z pluku *Bevern*. I většina pruských setnin se rozpadla na bojující skupinky a jednotlivce. Podle Beverna „každý střílel, jak chtěl“. Na jeho prosbu o další posily Friedrich přesunul na Lovoš ještě další prapor pluku *Itzenplitz*. A protože na kopci fyzilírům a mušketyrům docházela munice, brali si ji od raněných a mrtvých. To však bylo málo, a tak musel každý pěšák z pravého křídla odevzdat polovinu svých papírových patron obsahujících střelný prach a olověnou kuli. Ty hned putovaly na Lovoš, kde někteří Prusové prý „udeřili na [nepřítele – pozn. autora] pažbami svých mušket“ z jasanového dřeva.

Pruský polní myslivec.

Kolem jedné hodiny odpoledne předal Friedrich velení maršálu Keithovi, ať si poradí, jak umí. Situace se zdála být stále horší. Zatímco král sjížděl s doprovodem dolů do nedalekých Vchynic, Ferdinand von Braunschweig se Keitha zeptal, zda by jeho pravé křídlo nemělo podpořit Beverna. „Jděte tam,“ zněla odpověď. Jako první vyrazil k Lovoši granátnický prapor *Grumkow*.

Pluku *Bevern* se mezitím podařilo postoupit asi o sto metrů, ale protože ostatní prapory se nehýbaly z místa, musel se vrátit. To už dorazili na Lovoš z druhé strany Lacyho muži. Směřovali proti krajnímu praporu *Münchow*. Ten nyní společně s mušketýry praporu *Itzenplitz*, kteří se sem právě vyškřábali, salvami odrážel řady mužů v bílých kabátech stoupající do svahu.

V tu chvíli na Lacyho kolonu zaútočil – kvůli nedostatku munice na bodáky – granátnický prapor *Jung-Billerbeck*, následován prapory pluků *Bevern* a *Manteuffel*. „Šli jim po krku,“ líčil Lacy *pêle-mêle*, v němž byli hraničáři, granátníci a fyzilíři vytlačeni z vinic. Když byl postřelen i sám Lacy, hraničáři už toho měli dost, otočili se a prchali. S nimi musel zpátky i podplukovník Laudon, který svého času sloužil pod Lacyho otcem v Rusku. Browne si o pár hodin později postěžuje na své důstojníky, že se nenašel „ani jeden z nich, kdo by něco udělal, jen tam stál v čele svých mužů, aby se dal sám zabít“.

Ústup se měnil na útěk dolů k Lovosicím. „Naši rodilí Prusové a Braniborři vypakovali pandury jako bohyně pomsty,“ popíše Bräker scénu, které se sám účastnil. „Vystřílel jsem téměř všech šedesát patron. [...] Moje puška byla napůl rozžhavená. [...] Přesto nevěřím, že jsem trefil živou duši, všechno letělo do vzduchu. [...] Všude leželi Prusové a panduři jeden přes druhého, a když se někdo [z nepřátel – pozn. autora] ještě hýbal, rozbili mu hlavu pažbou nebo probodli tělo bodákem.“

Zatímco Prusové „klopýtali přes kopec po mrtvých a raněných“, Friedrichův pobočník major Oelsnitz, který zůstal u maršála Keitha, vyrazil na koni podél první linie. Křičel na velitele praporů, aby okamžitě zamířili k Lovoši. Ferdinand von Braunschweig nechal u Homolky jen svůj pluk a granátnický prapor *Puttkamer*. K levému křídlu se rozjel i sám Keith. Ještě předtím ucpal mezery ve středu a na pravé straně pruské první linie kyrysnickými pluky. Zbytek jízdy vytvořil druhou linii. Braunschweig z obav před přílišným oslabením zastavil prapory *Grumkow* a *Anhalt* otáčející se už doleva a společně s praporem *Zastrow*, který právě dorazil, s nimi vystřídal pošramocené kyrysňáky. K úpatí Homolky před velkou baterií poslal pro jistotu Székelyho husary.

Browne se snažil situaci zvrátit. Podmaršál Starhemberg, kterého povolal, aby s pěšími pluky *Kolowrat*, *Kaiser* a *Nicolaus Esterházy* podpořil Lacyho, přišel pozdě. Teď alespoň posílá ohroženou linii před Lovosicemi. Ještě předtím jeho pěšáci s podporou praporeních děl rozstříleli několik stovek Prusů, kteří se v zápalu boje dostali od Lovoše až téměř k nim. I to vedlo k tomu, že pruštitelé postup

Pruský granátník.

Kleist a fyzilírský *Jung-Billerbeck*. S menším odstupem postupovaly týmž směrem části pluků *Bevern*, *Hülsen*, *Blankensee* a *Quadt* společně s prapory *Itzenplitz* a *Manteuffel* pod velením maršála *Keitha*. Těsně před Lovosicemi zasáhla *Keitha* střela do pravé nohy. Hned nato Prusové pronikli do města. „Granátníci stříleli do domů okny a dveřmi.“ Aby všemu „rychle učinili konec“, jak stojí v pruské zprávě, začali domy v Lovosicích, které ještě nezasáhly „rudé kule“ z děl u Lovoše, zapalovat.

Císařští město rychle vyklidili a „zformovali se mimo na pláni“, napíše *Browne*, pod kterým byli toho dne zabiti dva koně. „Běželi jsme proti nepříteli, ten na nás ale nepočkal a neuspořádaně se přes Lovosice a kolem nich stáhl,“ tak to viděl *hauptman von Arnim*. Císařská pěchota a dělostřelci ani v těchto chvílích nepřestávali bojovat. Například pruský pluk *Hülsen*, který se zapojil do boje až v této době, během chvíle ztratí 277 mužů. Hodiny ukazovaly druhou hodinu po poledni, když dva prapory pluků *Zastrow* a *Anhalt* na *Keithův* příkaz obsadily Lovosice. Ty, které město dobyly, byly staženy, aby se vzpamatovaly.

zastavili. Této pauzy využila k zformování trojice *Starhembergových* pluků. Fyzilíři stáli ve čtyřech řadách tak, aby mohli vést palbu. V první řadě stáli podle předpisu vysocí muži s kníry, ve druhé byli ti o něco menší a ve třetí ti nejmenší, všichni opět s kníry. V poslední řadě stáli opět vysocí muži, ale holobrádci.

Jakmile dorazily prapory ze středu linie, *Bevern* obnovil postup. Trojice rakouských pluků *Kolowrat*, *Kaiser* a *Nicolaus Esterházy* zastavila Prusy salvami s podporou praporečnických tříliberních děl. To Rakušanům umožnilo vyklidit *Lhotku*, do které vzápětí pronikl prapor *Muchow*. Patovou situaci rozhodla až pruská těžká děla a několik houfnic. Na *Bevernovu* žádost major *Moller* přesunul část kanonů blíže k *Lovosicím*. „Učinil zázrak a neuvěřitelným způsobem mě podpořil,“ bude *Mollera* vynášet do nebe *Friedrich II*. Hned po bitvě z něj udělá podplukovníka.

Za dunění vlastních děl se Prusové znovu rozhýbali. Podél *Labe* major *Friedrich Wilhelm von Oelsnitz* vedl k *Lovosicím*, jejichž okraj právě zapálila pruská těžká děla, dvojici praporů, granátnický

*Rakouský dělostřelecký důstojník a fyzilir dělostřeleckého pluku.
Ty byly zřízeny až v průběhu války.*

R. Orenfeldt

Po ústupu z Lovosic, provedeném podle francouzského pozorovatele „v perfektním pořádku, jako kdyby se vraceli ze cvičení“, se Rakušané stáhli do „hlavního postavení“ za Modlu. Browne využil toho, že jeho levé křídlo chránil tento potok a tamní bažinaté louky a rybníky, k přesunu části bojem nedotčených pěších pluků blíže k Labi, aby posílil své pravé křídlo.

O třetí hodině odpoledne bylo dobojováno. Prusové nedokázali odhadnout, zda se následující den bude pokračovat. Rakušané drželi své postavení a nezdáli se být nijak výrazně otřesení. Jejich celkové ztráty, 2863 mužů, z toho 422 mrtvých, 1719 raněných a 722 zajatých a nezvěstných, byly jen o trochu nižší než pruské. Friedrichových vojáků padlo 774, 1748 utrpělo zranění, 240 jich bylo zajato a 138 zmizelo. Jedním z nich byl i Švýcar Bräker. Přes Sasko, kde si obstaral doklady, se přes Prahu dostal už 26. října domů do Toggenburgu.

Hauptman Oelsnitz se mohl konečně rozjet za králem. Dostihl ho v Bílince. Chvilí ho musel přesvědčovat, že nepřítel ustupuje. Ve Vchynicích se krátce nato sešla válečná rada. Generálům navrhujícím se stáhnout odporoval Ferdinand von Braunschweig. Obávali se protiútoků. Svou logiku to mělo. Z patnácti císařských pěších pluků zasáhlo do boje osm, z deseti jízdních pluků jen každý druhý. Browneho dělostřelci ztratili pouhá tři tříliberní děla. Navíc, jak si poznamenal Friedrichův mladší bratr August Wilhelm, Rakušané byli oproti dřívějším střetům nejen lépe oblečení, ale hlavně vycvičení. „Jejich děla mají malou ráži, ale střílejí s nimi hodně daleko,“ všimne si Friedrich zmodernizovaných rakouských kanonů.

Browne o pokračování neuvažoval. Už se zabýval svým hlavním úkolem, tedy pomoci Sasům. Večer dospěl k závěru „vrátit se do starého tábora za Ohří“, protože jeho trén se zásobami uprchl. Po půlnoci v hustém ledovém lijáku mizely jeden císařský pluk za druhým směrem k Budyni, zatímco pruský král spal v domě vchynického starosty a jeho vojáci nocovali po přestálé „zkoušce“ přímo tam, kde se zastavili. Třebaže *Wiener Diarium* bude referovat o remíze a Kounic bude psát do Paříže o vítězství, Friedrich si ho přivlastní se slovy: „Ať Browne slaví tolik Tereziiných a Františkových dnů, co je mu libo. My bude oslavovat vítězství.“

ŠPATNÝ PROROK

„Nyní musí ten chlap kapitulovat. Myslím, že jsem Sasy dostal u Lovosic,“ napsal Friedrich ministru Podewilsovi z lovosického zámku, který se na pár dnů stal jeho rezidencí. Oním „chlapem“ myslel saského kurfiřta. Ten stejně jako jeho muži slyšel vzdálenou kanonádu od padesát kilometrů vzdušnou čarou vzdálených Lovosic a dva dny nato jim slavnostní salvy pruských děl prozradily, kdo zvítězil. Brzy „byl mráz a hlad nejsilnějšími nepřáteli a my čekali na nevyhnutelnou smrt“, líčil situaci v táboře u Pirny, kde se vojáci klepali zimou v letních uniformách, dvaadvacetiletý saský důstojník, budoucí literát Franz Carl Trautzschen. Jeho panovník Friedrich August mezitím seděl v teple v königsteinské pevnosti a zarytě odmítal se o kapitulaci být jen bavit. Spoléhal se na Browna.

Ten v zašifrovaném dopise doručeném do saského tábora 5. října potvrdil, že „zůstává u akce stanovené na 11. t. m.“. U Budyně ponechal jako vrchního velitele Lucchesiho – pokládal ho za jediného schopného ho nahradit – a sám s osmi tisíci muži „létajícího sboru“ přešel 7. října Labe u Roudnice. „Nemám pod sebou žádného generála, kterému bych mohl svěřit tak velký sbor pro podnik takového významu,“ vysvětlil Browne, proč i přes obrovskou únavu z předcházejících dní, kdy se téměř nevyspal, převzal velení. Za čtyři dny, jak slíbil, mu po anabázi přes Českou Kamenici, Rumburk a Šluknov, kdy jeho muži pochodovali osmnáct hodin denně, chybělo do Schandau pouhých pět kilometrů. O dalších šest kilometrů dál se nad Labem vypínal Königstein. Jeho okolí mu v dopise popsal stručně hrabě Brühl, protože císařský velitel neměl k dispozici jedinou mapu této oblasti, „našeho hnojiště“, jak se saský ministr vyjadřoval o *rendez-vous* kurfiřtské armády u Pirny.

Browne čekal na Sasy tři dny. Ti se pokusili do 11. října postavit pontonový most, ale Prusové byli díky několika zběhům informováni. Jejich střelba téměř okamžitě zahнала saské lodníky, pachtící se po nocích s dřevěnými čluny na stavbu mostu. Protože část „pontonů“ pruské střely z děl proděravěly a některé v nastalém zmatku uplaval, bylo třeba dostat k Labi nové měděné pontonové čluny, vážící mezi třemi a půl až pěti tunami, a snést je k řece po příkrých stezkách mezi pískovcovými skalami, které se v říjnových lijácích proměnily na klouzačky. „To zpoždění okamžitě změnilo tvář celé akce [...] vyžadující absolutní utajení a přesné provedení,“ konstatoval Browne čekající na Sasy, „jako Ježíš vyhlížel Mesiáše“.

Mohutná saská pevnost Königstein.

Saská armáda skutečně během devatenácti hodin v noci z 12. na 13. října přešla v ledovém dešti na druhý břeh k pískovcovému úvaru Lilienstein. Podle Prusů to byla „největší blbost“. Teprve ve čtyři hodiny odpoledne se saští pěšáci vyškrábali na kopce lemující Labe, na jehož levém břehu se stále tísnila jejich kavalerie a dělostřelci.

Sasové se následně pokusili přemístit pontonový most o kus dál. Jenže ho špatně ukotvili a divoká voda po silných deštích ho odnesla až k Prusům. Zůstali tak odříznuti v široké zátočině kontrolované Prusy, většinou granátnickými praporey a asi dvaceti eskadronami. Na místo se navíc začala přesouvat část pruského dělostřelectva.

Jak vrchní saský velitel Friedrich August von Rutowski, tak Browne marně čekali, kdy ta druhá strana napadne Prusy blokující cestu do Schandau. Místo toho slyšeli jen pruská děla ostřelující nový, právě budovaný pontonový most.

Browne navíc nedostal včas saský vzkaz, že se přechod Labe odkládá na příští den ráno, takže zmatek dosáhl maxima.

Friedrich se o Browneho „akci“ dozvěděl v Lovosicích 12. října. Když mu ještě princ Karl Friedrich von Brandenburg, který ho u Pirny zastupoval, oznámil, že Sasové staví most a že se u Labe kousek za českou hranicí objevili „panduroři [...] a německá pěchota“, vyrazil s patnácti dragounskými eskadronami hned následující den zpátky do Saska.

„Bez děl, bez chleba jsme vydrželi na kopci ještě tři dny,“ líčil patovou situaci saský voják Gottfried Zahn. Někteří muži si dokonce vařili ve vodě střelný prach s pudrem na vlasy, aby zahnali hlad. Mezitím Rutowski sdělil na improvizované válečné radě, která se narychlo sešla u Liliensteinu, že nezbývá než složit zbraně. Friedrich August se v první chvíli této představě vzepřel s tím, „co tomu řekne Evropa?“. Na dálku vyčetl svým generálům, že jim chybí odvaha, a nařídil

útok. Aby panovníka přiměli ustoupit, generálové se obrátili na prvního ministra hraběte Brühla. Důstojník, kterého poslali za Friedrichem Augustem, se totiž vrátil s nepořízenou. Rezignovaný kurfiřt nakonec nechal vše na svém nevlastním bratru Rutowském.

Browne zatím stále čekal na dva výstřely z děl ohlašující saský útok. Vydržel do třetí hodiny odpoledne 14. října. V dešti a zimě bez možnosti se převléknout do suchých uniforem se jeho vojáci i on sám společně s francouzským pozorovatelem, který jeho „akci“ podrobně popsal, vraceli zpátky do Budyně.

Saská kapitulace byla dojednána 15. října. Prusové postavili Sasům pontonový most, aby se dostali zpátky na levý břeh. „Museli jsme pruskému králi přísahat k vodě a zemi a dostali jsme do ruky tolar,“ vzpomínal Gottfried Zahn. Kdo odmítl přísahat nebo alespoň hýbat ústy, inkasoval od pruských důstojníků místo mince ihned pár ran holí. Stejně jako ze Zahna i z dalších více než osmnácti tisíc Sasů se z donucení stali prusští vojáci. „Mnozí z našich dezertovali,“ líčil, co následovalo. A to byl jen začátek. Některé prapory se na jaře 1757 seberou a odmaštrují do Polska. Saský princ Xaver z nich postupem času vytvoří sbor, který se připojí k Francouzům.

Friedrich August dostal svolení odjet se svými dvěma syny a hrabětem Brühlem do Varšavy. Jako polský král August III. na dálku sledoval marnou snahu svého syna Friedricha Christiana, a zvláště své manželky Marie Josefy, která zemře v listopadu následujícího roku v Drážďanech, pomoci zemi a lidem, které si vzal pruský král „do zástavy“.

Kapitulace saské armády do rukou Friedricha II.

Alegorie hry o Evropu.

Protože se nedalo „v Čechách uchytit“, Friedrich stáhl „pozorovací armádu“ před začínající krutou zimou zpět do Saska, kde se jeho vojáci ubytovali ve vytápěných tabákových manufakturách v Drážďanech. Plán „rozestavit figurky na šachovnici tak, abych si zajistil úspěch při ofenzivě následujícího roku“, mu vyšel tak z třetiny. Kancléř Kounic koncem října odhadoval, že Browneho vítězství je začátkem brzkého konce války, že následující rok dojde k rozhodujícímu střetu.

Friedrich, užívající si Drážďan, v první chvíli doufal, že až přejdou „první vášně“, vztahy s Versailles by se mohly vrátit do přijatelného normálu. Ludvík, který se o pruském králi vyjádřil jako o „bláznovi“, sice ujistil vyslance Starhemberga, že svým závazkům vůči Rakousku dostojí, ale skutečnost vypadala jinak. Marie Terezie si ze všeho nejvíc přála co nejdříve francouzský sbor v Čechách nebo na Moravě, aby demonstrovala nejen v říši jednotu nové aliance, ale ve Versailles se nikomu nechtělo „ztratit ze zřetele vlastní nepřátele proto, abychom bojovali s nepřáteli našich spojenců“.

Podobnou instrukci dostal na cestu do Vídně generálporučík Louis Charles César Le Tellier hrabě d'Estrées. Jednání, která tam tento jeden z nejuznávanějších francouzských velitelů povede od první poloviny listopadu do začátku března následujícího roku, ukáží, jak dalece se obě strany rozcházejí ve svých představách. D'Estrées neskrýval, že Francie povede svou válku. Nejdříve čtyřicet tisíc Francouzů obsadí Wesel a další pruská dominia u Rýna. Pokud nevyjde Kounicovo vyjednávání ohledně neutrality Hannoverska, stav francouzské armády bude zvýšen na sto pět tisíc mužů. Ti zaútočí na Hannoversko, kterému v danou chvíli zbývalo na obranu sedmnáct praporů, včetně čtyř hesensko-kasselských, a následně obsadí pruský Magdeburg. Místo čtyřiařdvaceti tisíc

Francouzů měl Rakušany posílit desetitisícový bavorsko-württemberský sbor placený z Paříže. Pokud chce Marie Terezie Slezsko, musí se o to postarat sama, sdělil d'Estrées Kounicovi v zaobalené formě.

Friedrich odhadoval, že za pár měsíců bude jeho stopadesátitisícová armáda čelit nejméně dvěma stům dvaceti tisícům nepřátel. „V našich podmínkách to není žádná dětská hra. Půjde o naši existenci,“ uvědomoval si. Stačilo porovnat počty obyvatel a vojáků. Dvacetimilionové Rusko jich mělo mít 150 000. Rakousko se sedmnácti miliony „duší“ mělo na papíře dokonce 177 000 mužů ve zbrani. Francie s jednadvaceti a půl milionem poddaných si platila 213 000 vojáků a příslušníků miličního vojska. Třebaže Sasko mezitím vypadlo ze hry, bylo tu ještě Švédsko s necelým milionem osmi sty tisíci obyvateli. Proti nim stála Velká Británie s deseti a půl milionem obyvatel a 63 000 vojáků. Prusko se čtyřmi miliony pěti sty tisíci obyvateli a armádou v síle 153 000 mužů nenahánělo takový strach, byť ho nikdo nepodceňoval. Nepoměr sil nedokázalo vyrovnat ani Hannovercko se sedmi sty tisíci obyvateli a malou armádou posílenou o kontingent z Hesenska-Kasselska.

„Drzý čin pruského krále“, řečeno slovy kancléře Bestuževa, ještě více popudil ruskou imperátorku. Alžběta sdělila v oběžníku evropským dvorům, že pomůže „hanebně napadeným Wettinům“. A jako první krok dala vyplatit saské koruně princezně dvacet tisíc rublů. Ta jí totiž nabídla ke koupi své brilantové šperky, protože se dostala do finančních nesnází. Dalším krokem měl být armádní sbor, který by do začátku zimy vyrazil na pomoc Rakousku, jak o to jménem své panovnice v polovině října žádal vyslanec hrabě Esterházy. „Byť jen zpráva o takovém kroku nám může být hodně nápomocná,“ instruoval vyslanec Kounic, doufající, že „s boží pomocí pověsíme namyšlenému pruskému králi na krk tolik nepřátel, že tomu musí podlehnout.“

Jenže Alžběta koncem října zkolabovala. „Prsty na rukou se otočily zpátky, její nohy a ruce byly studené jako led, její oči prázdné.“ líčila její stav manželka následníka trůnu Kateřina. Imperátorka se k Friedrichovu zklamání brzy uzdravila a nově jmenovaný maršál, ministr války Štěpan Fjodorovič Apraxin, patřící mezi nejradikálnější odpůrce všeho pruského, odcestoval 10. listopadu do Rigy, aby odtud řídil vojenské operace proti východnímu Prusku. Stav ruských pluků byl ale katastrofální. Jejich morálka byla nižší než jejich početní stavy, a zásobování snad ještě horší. Nebudou s to vyrazit dříve než v červnu příštího roku, odhadoval dobře informovaný Friedrich II. Z ruského strašidla se pro pruského krále přesto pozvolna stávala nepřijemná skutečnost, byť rusky bizarní.

Protože Alžběta neměla žádné maršály, vyrobila rovnou čtyři. Vedle čtyřiapadesátiletého Apraxina – kterému vedle menších zkušeností z války s Turkey

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Příliš mnoho nepřátel.
Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.